

LA VERSIÓ DE TONA DEL «BALL DE SERRALLONGA»

1

ELS MANUSCRITS

La versió de Tona del Ball de Serrallonga ens ha arribat a través de dos manuscrits: l'original del 1760¹ i una còpia del 1949² que segueix fidelment el primer i només se'n distingeix per un llarg seguit de solucions ortogràfiques divergents.

A l'original podem llegir que «lo qui ha fet escriurer la present còpia és Joseph Garriga, sastre de Tona» en l'esmentat any 1760;³ a continuació, però, un apèndix del 1767 inclou una sèrie de notes i aclariments que volen ser una guia per a l'assaig del Ball, i encara una segona «Loa» que podria substituir la que, el 1760, encetava la representació.

Es tracta, per tant, de l'única versió del segle XVIII que coneixem del ball: les altres que ens han arribat hem de datar-les al XIX, així com els textos de tota la resta de les danses dramàtiques.

2

EL TEATRE DE PLAÇA

Efectivament, durant el segle XVIII es va estendre per tot Catalunya, i molt especialment pel Camp de Tarragona i el Penedès, el costum de representar, durant el temps de Carnestoltes o la festa major de cada poble, una mena de peces dramàtiques on el ritme assolía una major o menor importància segons el con-

1. Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Arm. 189, Pres. III, C. 1, N. 1.

2. Arxiu Municipal de Barcelona, Ms. A-259.

3. Veg. l'apèndix al text del 1760.

tingut de l'obreta que s'escenificava. Per tal com eren presentades al públic a l'aire lliure i en l'espai urbà, que permetia la màxima llibertat de moviments, eren anomenades *danses dramàtiques* o *teatre de plaça*, termes que equivalien al més popular de *ball*.

Segons el protagonisme que hi adquiria l'aspecte rítmic, aquests balls es poden classificar en dos grups:

1. El dels que són l'evolució de danses antigues pròpies de ritus màgics relacionats amb religions d'origen ramader i agrícola: l'aspecte cerimonial d'aquests balls, ignorat en un temps més recent, fa que el ritme, el moviment i la música siguin els elements principals de l'evolució escènica. No deixa de ser possible, però, que hi aparegui un rudimentari diàleg que complementi l'acció, encara que hom no li dona mai més protagonisme que al ritme.

2. El segon grup el formen els balls que aboquen el pes escènic sobre el diàleg. Aquest tipus de representacions era freqüent a la Catalunya nova, al contrari del que ocorria amb les del grup anterior, més arcaiques, que es van estendre predominantment per la Catalunya Vella. La seva ascendència cal cercar-la entre els antics misteris religiosos, que van permetre l'escenificació de vides de sants i llur martiri, d'on van sorgir, alhora, les representacions profanes que, havent recollit arguments semireligiosos (com per exemple les lluites entre moros i cristians i la batalla naval de Lepant), s'interessaren per temes històrics. Cal distingir, també, els balls de caire cavalleresc o novel·lesc, com el de *D. Manrique el trobador* i el *Ball de la Rosaura*, que fou el més popular de tots, i els que recuperaven el tema dels bandolers: el més vell i estès —que trobem fins i tot enllà del Pirineu— és el d'en Serrallonga que, alhora que el de *Sebastiana del Castillo* i de *Espinelda*, esdevingué força del gust popular potser a causa de les descripcions esgarrifoses que s'hi feien sobre els crims i delictes dels seus protagonistes.

Si bé tots els balls presentats fins aquí tenen un sentit seriós, no falten dins el folklore català els que parteixen d'un to festiu i que treballen un llenguatge prou més groller: tals són el *Ball de malcasats* i el de les *Criades*.

Tots aquests balls eren representats per gent senzilla que, ben sovint, ni tan sols entenia el paper que recitava, per la qual cosa les incoherències i absurds —que ja figuraven al text original, que era transmès de viva veu— a mesura que passava el temps s'anaven ensenyorint del llenguatge i, quan el diàleg era en català —observem que el de la *Rosaura* i de *Sebastiana del Castillo*, per exemple, no ho eren—, apareixia plagat de barbarismes i construccions il·lògiques. El valor literari d'aquests textos és, per tant, molt escàs i gairebé només poden despertar algun interès per la importància documental de que gaudeixen.⁴

4. Pel que fa al teatre de plaça, veg. JOAN AMADES, *Costumari català: El curs de l'any, I* (Barcelona, 1950), 511-516.

3

LES DIVERSES VERSIONS
DEL «BALL DE SERRALLONGA»A) *Argument i estructura*

La trama bàsica del ball és essencialment la mateixa a totes les versions: l'argument de l'obreta tracta invariablement sobre l'anècdota de la selecció de bandolers per a la companyia: en Serrallonga forma quadrilla. És per això que tota una sèrie de lladres –el nombre i el nom dels quals varia segons les versions– es va presentant davant del capità, la Joana i el fill, per tal de ser sistemàticament admesos després que han narrat, com més escabrosament millor, els mèrits delictius de què s'enorgulleixen.

La resolució del ball, un cop enllestit tot això, ja varia d'una versió a l'altra: generalment és comú el fet de representar un gran àpat, durant el qual en Serrallonga és emboscada i fet pres pels *parrots* o els mossos d'esquadra; llavors es penedeix i desitjaria poder-se esmenar tot abandonant la mala vida. Sota aquesta promesa és deixat en llibertat o rescatat pel seu fill: observem que el final és bàsicament feliç, ja que es tracta d'un joc, d'una festa durant uns dies d'alegria, després de la qual fóra inversemblant que hom accedís a cap mena d'amargor.

B) *Aspectes coreogràfics*

Ja hem dit que l'aspecte rítmic tenia ben poca importància dins del grup de balls dialogats: així i tot, va persistir sempre un rudimentari ritme que permetia que l'espectacle fos entès pel públic com una mena de dansa: cal dir que, en tot cas, no era tant això el que atreïa la gent a la plaça com el fet que cada bandoler, un cop enllestida la seva presentació, engegava un tret enlaire; a l'apoteosi del ball, durant l'emboscada final, els trets eren generals i el terrabastall que provocaven havia de procurar l'espectacularitat que el públic desitjava. És precisament aquesta característica la que va causar que, més d'un cop, fos prohibit pel consistori d'algun poble que la colla sortís al carrer, pel perill que suposaven tants trets i tanta pólvora.

Els actors es col·locaven en dues fileres encarades, deixant entre elles un espai aproximat d'uns tres metres, que havia de servir per a les evolucions tant dramàtiques com rítmiques de cadascun dels bandolers. Aquests, separant-se de la filera que els corresponia, es presentaven davant d'en Serrallonga, que presidia el ball amb la Joana i el seu fill, des d'un extrem de la plaça; un cop admesos els lladres a la banda, els músics feien sonar la tonada que pertoqués alhora que els actors empenien un senzillíssim ball, després del qual es reprenia l'acció. Eren freqüents, al llarg de la representació, les *passades* (o sigui, que s'encreua-

ven les armes: això obligava que cada actor-bandoler portés una espasa, tant si li corresponia dur-la com si no) i altres evolucions coreogràfiques.

C) *Les diferents versions del text*

Aquest ball, ja ho hem insinuat, va aconseguir un extraordinari èxit durant els segles XVIII i XIX i, per tant, una difusió considerable. A partir de les versions de les Guïlleries i la Plana de Vic, comarques que havien conegut el Serrallonga real, el ball es va anar estenent per tot el Principat, sempre oralment, fins a esdevenir un complex mosaic de versions sempre prou diferents entre si com perquè els puguem atorgar avui una total independència crítica: les interrelacions són complexíssimes i, per tal com molts estadis intermedis tant geogràfics com temporals han desaparegut definitivament, els deutes o les influències mútues són ara com ara molt difícils d'establir objectivament.

Nosaltres, però, per tal d'assajar un examen comparatiu de la versió de Tona, que considerem, per les raons que oportunament aduirem, la més genuïna d'entre les conegudes, tindrem en compte només les altres tres úniques versions que actualment es poden trobar editades íntegrament, sempre en revistes o publicacions locals: les d'Alcover, Pardines i Gràcia.⁵

a) *El «Ball de Serrallonga» d'Alcover*.— La notícia més antiga que ens ha arribat d'aquesta versió correspon a l'any 1880, quan el consistori alcoverenc va prohibir que es representés per tal com es tractava d'una dansa «ridícula» i «immoral» pel seu llenguatge. No es va tornar a provar sort fins l'any 1908 i, més endavant, fins a la tan propera data del 1942. Com que, havent passat trenta-quatre anys de la darrera representació, el text original s'havia perdut, un dels actors el va haver de reconstruir de memòria. Alhora, el qui es va encarregar de dur a terme el paper de Serrallonga l'any 1942, ajudat per unes quartilles trobades a la Casa de la Vila, va reconstruir definitivament el text que publica Magí Sunyer.⁶ Després de tantes mutacions, per tant, la present versió deu ser considerablement diferent de la més genuïna del segle XIX; cal tenir en compte, també, la ben segura censura, o almenys el poliment, que devien efectuar les autoritats franquistes d'Alcover l'any 1942. Sigui com sigui, aquelles grolleries i males paraules que no van permetre que el ball fos representat l'any 1880 no apareixen en absolut a l'estat actual del text.

La seva estructura, a més, és massa perfecta per a no fer-nos suposar un re-

5. Veg. també fragments esparços a ANTONI INSENSER, *El Penedès. Balls, danses y comparses populars*, «Revista Musical Catalana», núm. 16 (1905); FRANCESC DE P. BOVÉ, *El Penedès, Folklore dels balls, danses i comparses populars*, (El Vendrell, 1926; *Balls, Danses dialogades o Teatre de Plaça*, (Sitges 1980), Quadern núm. 1.

6. MAGÍ SUNYER, *El ball de Serrallonga a Alcover*, «Centre d'Estudis Alcoverencs», núm. 5, (gener-març 1979). Veg. esp. pàgs. 2-5. Va aparèixer una edició fragmentària d'aquest mateix treball a «L'Avenç», núm. 23 (gener 1980), 7-10.

tocat de finalitats potser literàries. Certament, els personatges, havent saludat en Serrallonga amb un sistemàtic

«Serrallonga, Déu vos guard
i vós Joana també»,

reciten una sèrie de versos el contingut dels quals és estructuralment el mateix: el nom, el record de la fama, una relació numèrica de l'exagerat *curriculum* delictiu de què el candidat gaudeix i, finalment, la sol·licitud d'ingrés a la quadrilla d'en Serrallonga.

Tampoc no hi apareix l'escena de l'emboscada final i, per tant, el text es redueix a l'acte de formació de la quadrilla: l'estructura esdevé així rodona, però també, segurament, més despersonalitzada i allunyada d'allò que, en altre temps, havia estat el ball.

b) *El «Ball de Serrallonga» de Pardines*.⁷ – Va ser representat el 1921, després de catorze anys d'interrupció. És curiós que, en aquesta única ocasió, el paper de la Joana va fer-lo efectivament una dona –cosa que no hi havia estat gens freqüent, ja que acostumaven a ser homes els qui representaven els papers femenins, i amb això es provocaven situacions d'un simplíssim humor pel descuit intencionat dels actors, que s'esforçaven tant com podien a aconseguir la facècia, en definitiva, fàcil.

Tomàs Ragner assenyala que el ball és còpia del de Vilallonga, d'on sorgí també el de Surroca. És d'aquí d'on fou importat un personatge que originàriament no apareixia a la versió de Pardines: es tracta del Fadrí de Sau, tan important històricament, el parlament del qual apareix al final de tot del manuscrit, on s'explica el lloc on cal col·locar el bandoler al moment de la representació.

Un parell d'afegitons ens fan adonar que el text va sofrir manipulacions serioses, i prou modernes: ens sobten, primer de tot, els versos que obren el ball i que precedeixen el pròleg. Es tracta d'un estranyíssim poema d'una pèssima qualitat i sense valor literari, que sembla afegit i del qual no sabem si realment tenia alguna eficàcia dramàtica o si apareix dins la llibreta per algun altre motiu. A part del fet que en Serrallonga hi és presentat com a implacable enemic dels «espanyols», és redimit de la següent manera:

«En Santas Creus retirat
Nostre Senyor veure volgué
y, arribant a ser abat,
tot lo temps allí estigué,
en Santas Creus retirat».

Tot i que la construcció del poema no ens permet de suposar que sigui excessivament modern, tampoc no és possible que sigui massa proper al temps de

7. Manuscrit modern, a l'Arxiu del Museu de Ripoll. El transcriu TOMÀS RAGNER, *El ball d'en Serrallonga a Pardines*, «Scriptorium», any II, núm. XVI (abril 1924) - núm. XXII (octubre 1924).

Serrallonga; de cap de les maneres no fóra lògic, d'altra forma, el greu error històric que col·loca el bandoler dins el monestir de Santes Creus, i encara fent el paper d'abat: no arriba tan lluny ni tan sols el text genuí del ball.⁸

L'altre fragment afegit és l'epíleg on és presentat, sentenciat i executat el famós bandoler afrancesat Josep Pujol, àlies Boquica, mort l'any 1815. Els versos que corresponen a aquest episodi apareixen quan en Serrallonga ja s'ha acomiadat del públic, i per tant, ha clausurat la representació. Això fa que no sigui segura un manipulació tan recent per a la resta de la versió.

c) *El «Ball de Serrallonga» de Gràcia*.⁹ – Representat per darrera vegada l'any 1870, això constituí la clausura d'aquest tipus de ball a Barcelona. Joan Amades assenyala que, pel llenguatge que s'empra i pels girs dialectals que hi apareixen, la present versió deu ser còpia d'un altre text de la Garrotxa o de l'Empordà. Pel que hem pogut observar nosaltres, una bona part d'aquest ball es correspon amb el de Pardines, tot i que hi presenta serioses diferències. A Gràcia no apareix el Fadrí de Sau –recordem que Pardines el va importar de Surroca i va afe-

8. El text complet de la poesia és el següent:

«Quan matava Espanyols a menut,
D'en Serrallonga la virtut bella
dominant en la Fortuna,
als peus de la mitja lluna
Que blasonava d'estrellas,
d'en Serrallonga la presència
Que és sol d'alta preeminència,
Y l'Espanya tan desmayà
Que correguda se quedà
A la lluna de València.
A l'Espanya corregué
de Serrallonga per la conquesta
dels Espanyols que per sa vista
A ningú deixa passar.
Y apenas la mar surca
Quan Neptuno ab son trident,
Junt ab Eolo y son vent,
De tal modo la mar altera
Que tot lo vaixell se perderà.
Lo timó Serrallonga no sent.
Repuntar errar no és
L'ofici que os han après:
És ofici de difunts.
En Santas Creus retirat
Nostre Senyor veure volgué
Y, arribant a ser abat,
Tot lo temps allí estigué.
en Santas Creus abrasat».

9. Veg. JOAN AMADES, *El ball de Serrallonga a Gràcia*, «Butlletí de Gràcia Mai Enrera», núm. 101 (agost 1933); *id.*, *d'El Folklore a Gràcia* (Barcelona 1950).

gir-lo al final del manuscrit— ni l'episodi de l'execució d'en Boquica, evidentment posterior a la resta del ball. Hi figuren, en canvi, uns personatges característics, la finalitat dels quals era fonamentalment de provocar la rialla entre el públic.¹⁰

Mentre que a les versions d'Alcover i de Pardines el conjunt del ball es limitava a la selecció de bandolers per a la quadrilla, a la de Gràcia apareix l'anècdota del robatori d'un traginer, que fa que l'acció de l'obra sigui més intensa i alhora l'acosta a la del ball de Tona, on es repeteix aquest episodi.

Els diferents personatges que figuren tant a Gràcia com a Pardines ens fan pensar que no és possible que un text sigui copiat de l'altre; considerem més probable que existeixi un origen comú per a totes dues versions.

4

LES DADES HISTÒRIQUES A LA VERSIÓ DE TONA

A) *La lloa*

És ben probable que cadascun dels pobles on representaven la farsa volgués emmarcar-la dins d'un context literari que individualitzés el ball, i el fes esdevenir quelcom d'autòcton. No manquen a la versió de Tona al·lusions explícites al nom del lloc i fins a les autoritats presents; parlem ara, però, més aviat dels pròlegs i epílegs que cada vila afegia com a presentació i conclusió del tema. Efectivament, Alcover enceta el ball amb una vida i elogi de Santa Úrsula, la seva patrona, i el tanca amb un discurs moral recitat pel Diable; ja hem vist com Pardines inclou també l'episodi de l'execució d'en Boquica.

És evident que aquets afegitons corresponen a un temps prou posterior al del cos del ball i fins i tot que, per tal com no influeixen sobre l'argument, podien ser substituïts quan les circumstàncies ho demanaven. Així, tenim que el Ball de Serrallonga de Tona s'obre amb una lloa i una presentació del bandoler, textos que es veuen completats per la lloa proposada l'any 1767, tal com explícitament s'adverteix a l'apèndix final del manuscrit. Res no ens ha de fer pensar, per tant, que aquests versos hagin de ser anteriors a les dates en què foren copiats, tot i que és ben possible que consisteixin en una versió literàriament arreglada de pròlegs anteriors, o en una paràfrasi d'algun text que ara com ara ens és desconegut.

10. Per exemple, el Metge de Medicina, el Sastre i l'Estudiant. Un dels bandolers que apareix a la versió de Gràcia, i que Pardines ignora, és en Segimon, germanastre d'en Serrallonga, la identitat del qual ja ha estat oblidada.

Ens sorprenem, primer de tot, que la lloa inicial s'acosti a la realitat històrica molt més del que podríem esperar d'un text que tracta temes ocorreguts més de dos-cents anys abans: efectivament, l'autor anònim se'ns manifesta com un bon coneixedor de la història en recordar la gran abundor de bandolers que havia patit el segle XVI i, sobretot, en presentar-nos no solament la figura del Virrei Francesc de Borja, sinó també l'anècdota de l'assalt de la torre on s'havien fet forts quaranta-cinc bandolers (vv. 55-74). Afortunadament, aquest fet el tenim ben documentat: l'autor de la lloa es refereix, sense cap mena de dubte, a la nit del 5 de gener de 1540, quan el virrei de Catalunya Francesc de Borja i Aragó –que exercí del 1539 al 1541– rebé la notificació que «llegando a una legua de Barcelona –segons escriu ell mateix en carta a l'Emperador– (...) en una torre estava una cuadrilla de delados, de los cuales él tenia en memorial algunos para prender».¹¹ Tant l'argument de l'assalt com el seu desenllaç (sis bandolers penjats immediatament i procés per a tots els altres) i la relativa calma que seguí aquest càstig sever coincideixen a la lloa i a la carta de sant Francesc: això ens mena a creure o bé que l'autor del pròleg era una persona seriosament instruïda (és ben difícil que la tradició oral lleguï a la posteritat una dada tan trivial com aquesta, encara que hagués suposat una fita important en la lluita contra el bandolerisme), o bé que es limita a seguir un text culte de tipus històric o biogràfic.

B) Joan Sala, àlies Serrallonga

La vida del bandoler, tant en aquesta lloa com a l'autobiografia amb què ell mateix se'ns presenta, és narrada també de manera excepcionalment correcta si comparem les dades aportades per totes les versions: en Serrallonga és encertadament col·locat dins el seu temps i és aproximativament cert que la seva quadrilla era formada per una cinquantena de persones: no es cau, per tant, en una exageració fàcil –numèricament constant al ball d'Alcover, text que no sols ignora el veritable nom d'en Serrallonga, com els de Gràcia i Pardines, sinó que fins i tot afirma que era fill de Besalú–. En aquest sentit, per tant, la versió de Tona s'acosta molt més a la realitat històrica que no pas les altres, indubtablement pel fet que el bandoler era originari de la Plana de Vic, on la memòria col·lectiva havia de ser per força més fidel a les anècdotes relatives a la seva vida: això ens ho confirma precisament una sèrie de petits errors deguts a la inevitable vacil·lació de tot llegat oral.

El ball de Tona, concretant, és ben precís quan afirma que en Serrallonga, sobrenom de Joan Sala, havia nascut a Viladrau (vv. 155-160); que, havent esdevingut bandoler, passava sovint a França (vv. 179-182); i que la seva quadrilla es va veure seriosament disminuïda (vv. 103-104) quan, també a França, va ser víctima d'una traïció. Cau, però, en un anacronisme que repetiran altres versions

11. Veg. carta del 10 de febrer de 1540 dins Pedro J. BLANCO, S. J., *El virreinato de San Francisco de Borja en Cataluña*. «El apostolado de la buena prensa» (Barcelona 1921), pàgs. 60-61. Veg. també JOAN CORTADA, *Proceso instruido contra J. Sala y Serrallonga* (Barcelona 1868).

quan vol fer d'en Serrallonga un seguidor d'en Rocaguinarda (vv. 163-166); és cert, això sí, que de jove va formar en quadrilles d'altres bandolers d'una certa anomenada (concretament, la dels germans Margarit, capitans d'un grup de *nyerros* al Vallès), però mai en la d'en Perot Rocaguinarda que el 1623 –quan en Serrallonga, a vint-i-nou anys, inicià la seva vida al marge de la llei– ja feia deu anys que havia marxat cap a Itàlia amb les tropes del rei, emparant-se en l'indult que li havia estat concedit.

C) *Dos romanços castellans del segle XVII*

Molt més interessant pot resultar encara la comparació de la versió de Tona amb dos romanços apareguts l'any 1633 a Barcelona –quan en Serrallonga encara era viu a la presó, esperant la resolució de la sentència–, que narren la seva vida, anècdotes i captura. Es tracta de la *Xácara y relación verdadera de los hechos y prisión del famoso bandolero Sierrallonga*, de Francisco Lamuela, i la *Relación verdadera de la vida, robos y delitos del famoso bandolero Juan Sala, llamado Serrallonga*, de Pedro Meluco.¹² Fóra lògic que la major o menor coincidència del *Ball de Tona* amb aquests textos traduís alhora la major o menor veracitat de les dades que aporta: ens sobta, però, que tot i que els romanços són escrits en vida de Serrallonga, ja deixen entreveure alguna inexactitud difícil de comprendre.

Cal fer una comparació detallada del tres textos. El de Lamuela, molt més breu i inexacte que no pas el de Meluco, comença narrant les estades d'en Serrallonga a França¹³ sense esmentar, però, la important traïció de què hi va ser víctima. Meluco, en canvi, ens l'explica així:

«Enfadado de sus cosas,
y otros dicen, por palabras
que tuvieron en el juego,
un Monsiur que le amparaua,
quiso entregarle una vez
dissimulando la saña
mucho tiempo; pero el día
de la trayción concertada
mirando turbado el rostro
del Francés, se desengaña
y adeuina la trayción,
cuateloso se recata,
y huye de su presencia
dexando al descuydó en casa
(como en rehenes de su buelta

12. Editats per J. GIVANEL I MAS dins *Observaciones sugeridas por la lectura del drama de Coello, Rojas y Veléz «El catalán Serrallonga y Vandos de Barcelona»*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XVIII (1945), pàgs. 186-192.

13. També a la versió de Tona, vv. 179-182.

que el Francés pensó cercaua)
 cinco compañeros suyos,
 y aduertida su tardança
 por el Monsiur, fueron presos,
 y allí fueron entregadas
 sus personas al Virey
 que felice gouernaua,
 el gran Duque de Cardona
 que nos viua edades largas».

Els bandolers lliurats a l'autoritat catalana foren, entre d'altres: Guillem Estany, àlies lo Clavell; Jaume Masbernà, àlies Jaume Viola; i Jaume Melianta, àlies Fadri de Sau, que aconseguí de salvar la vida i la del seu germà, Rafel, en canvi de traïr el cabdill. Aquesta dada històrica, la recull la versió de Tona quan, a la lloa del 1767, diu:

«Sols lo que Serrallonga alcansà
 de sa vida tant irada
 fou que, permís de Déu,
 allí en un lloch de la Fransa
 traït fou de sos amichs,
 al mitg de un camp lo agafaren» (vv. 1387-1392).

Aquí es confon la cronologia de la captura d'en Serrallonga ja que, després d'aquest fet, ocorregut el 1631, el bandoler encara havia d'actuar durant un parell d'anys, tot i que ja havia començat el seu declivi. Es tracta del temps en què bandolerejava sol, afavorit per pastors i gent senzilla, dedicant-se a petits furts que ja no recordaven els de la seva etapa mítica. Va ser llavors, però, que va segrestar la vídua d'un moliner, Joana Massissa, que a partir d'aquell moment i fins a la captura d'en Serrallonga el va seguir sempre fidelment. Així ens ho explica Meluco:

«(...) siempre al lado de su amiga,
 que, vestida de hombre, daua
 con las armas, muchas señas
 de gran valor; cosa rara
 ver esta Venus y Marte,
 y no de muy mala estampa
 entre assaltos y finezas,
 entre blanduras y balas,
 pistoletazos y armores,
 requiebros y puñaladas».

Lamuella, en canvi:

«Vínose él (a) enamorar
de una Francesa alentada,
quiso con él navegar
por ser ella desdichada.
Salió de Francia con ella,
regalándose en sus brazos,
la truxo desta manera
contándole sus trabajos».

No consta en absolut que Joana Massissa fos francesa, sinó que, essent de Castelló d'Empúries, anava en pelegrinatge cap a Núria quan el bandoler la va prendre.¹⁴ És estrany que aquest fet, esdevingut el 25 de juliol de 1532 i, per tant, només un any abans que fos escrit el romanç, sigui tergiversat d'aquesta manera. Això ens fa adonar que, tot i la contemporaneïtat dels fenòmens, ben poca cosa es devia saber del cert d'en Serrallonga, i així moltes de les seves anècdotes havien entrat ja en la fase de mitificació. Per tant, no podem esbrinar ara com ara si la traïció final de què fou víctima en Serrallonga, segons Lamuela i Meluco, correspon o no a una realitat històrica concreta: es vol que la pistola del bandoler fos carregada amb sorra per un fals amic seu que, ajudat d'uns altres tres companys, hauria aconseguit de lliurar-lo a la justícia per tal com en Serrallonga no s'hauria pogut defensar. El relat és efectivament literaturesc, però ens estranyaria que fos completament fals si tenim en compte que no es podia haver esdevingut més enllà de dos mesos abans de la composició dels romanços (en Serrallonga va ser capturat l'1 de novembre de 1633). Sigui com sigui, el que ens sorprèn és que aquesta anècdota es repeteixi al parlament inicial del ball de Tona (vv. 195-210). Això i les altres coincidències, amb el romanç de Meluco concretament, ens podrien arribar a fer creure que aquest darrer és pres com a font literària per a la versió de Tona. Però la relació dels noms dels traïdors ens demostra que això no és possible: així com Lamuela només esmenta un tal Jayme Maña i Meluco, a més d'aquest, un altre Pedro Agustín, al nostre ball trobem que, efectivament,

«(...) fou ma trahició bella,
d'en Jufre y d'en Manyà
y an Mir que la ordena» (vv. 196-198).

Coincideix un nom, però Tona ens aporta una informació més àmplia. Això ens demostra, concloent, que l'anècdota de la traïció es basa en algun fet històric no documentat i que no coneixem detalladament el qual no té per què coincidir plenament amb cap d'aquests tres textos. De més a més, el parlament d'en Serrallonga al ball de Tona no segueix els romanços de Lamuela i Meluco —on tampoc no es diu que, un cop executat, arribés un indult per al bandoler (veg. vv. 215-218), dada evidentment falsa, que recull la nostra versió—; per tant, les coin-

14. Veg. ANTONI PLADEVALL I FONT, *La Sala de Viladrau* (Barcelona 1971), pàg. 32.

cidències han de ser degudes bé al fet que se segueix un altre text –cosa improbable–, o bé al fet que la memòria popular havia llegat a la posteritat una imatge d'en Serrallonga, vacil·lant, això sí, però encara prou fidel a la realitat.

D) *El «Bordegàs»*

Un dels fills que en Serrallonga havia tingut amb la seva legítima esposa, Margarida –i no amb Joana Massissa, tal com se suposa a totes les versions–, va esdevenir rector de Querós, poble on va morir vell. Al ball de Tona, a més de la presència d'aquest fill, trobem també alguna referència –sempre prou inexacta– que relaciona el «Bordegàs» amb el món de la religió.¹⁵ Així, el noi, després d'haver dit que

«(...) havem de retirar,
temps ha que fem mala vida.
Penso val més servir a Déu
y deixar estar la quadrilla» (vv. 1189-1192),

demana llicència al seu pare per a anar-se'n a alguna ermita del Montseny a fer penitència. En Serrallonga respon:

«La llicència ja la tens.
Déu te encamina molt bé.
Tu seràs bon hermità
si la barba at deixas fer» (vv. 1201-1204).

Aquesta dada ens podrà ajudar al moment de datar aproximativament el naixement del ball: no fóra lògic que aquesta relació imprecisa amb el clergat aparegués a diverses versions si el fill d'en Serrallonga fos encara viu, puix que se sabia del cert no sols de qui era realment fill, sinó també el seu lligam concret amb la religió; i per tal com va morir dins el darrer terç del segle XVII,¹⁶ hauríem d'acostar l'aparició del ball als inicis del XVIII o encara més tard, quan ja només surava un lleu record de les anècdotes referents a en Serrallonga.

15. També a la versió de Gràcia (veg. nota al vers 1189).

16. Degué néixer entre el 1618 (data del matrimoni entre Joan Sala i Margarida Serrallonga) i el 1626 (quan el bandoler deixà definitivament la seva dona).

5

BANDOLERISME I LITERATURA

El bandolerisme català –més que com a fenomen social i polític, com a imatge que era de l'individu rebel– havia interessat els escriptors castellans del barroc d'una manera molt especial. Tenim, d'una banda, la relació entre les figures del bandoler i del *pícaro* que, si bé eren essencialment diferents, tenien en comú l'actitud de dissidència social, de marginació. Si el segon, el *pícaro*, va ser un element d'èxit assegurat per a la novel·la, el primer, el bandoler català, ho va ser igualment per al teatre. Les baralles entre cavallers sobre l'escenari, la figura d'homes idealment rebels, la força apassionada del noble-soldat havien d'entusiasmar per força el públic castellà d'aquell temps. I la missió i l'obligació del dramaturg eren, per lògica d'ofici, fornir d'històries bandoleresques aquest públic.

És així com, ja abans del 1598, Lope de Vega escrivia la comèdia *Antonio Roca o la muerte más venturosa*, amb què es va encetar aquest nou gènere dramàtic. Una anàlisi seriosa de les comèdies dedicades al bandolerisme català ens menaria inexorablement a la descoberta d'un personatge-tipus per al teatre barroc, més o menys inspirat en el personatge històric –que hi és deformat i idealitzat–. Aquest bandoler esdevé un clixé per als autors castellans, i sistemàticament se li apliquen unes normes de conducta o uns principis morals que el despersonalitzen i el fan idèntic a tota la colla de bandolers que omplen l'escena d'aquell temps.¹⁷ És evident que aquest nou arquetipus no es correspon amb la realitat, tot i que és ben cert que la contemporaneïtat amb què aquestes obres foren escrites ens permet de descobrir de tant en tant algun tret autèntic del fenomen bandidesc català, alhora que intuïm el criteri amb què era entès des de fora de Catalunya.

D'altra banda, tenim també el prou conegut episodi del *Quixot* on aquest i Sancho es topen, prop de Barcelona, amb el bandoler Rocaguinarda. Prendrem ara aquest exemple per a l'anàlisi del «clixé bandidesc» que hem esmentat, i alhora com a aproximació a la idea que, des de Castella, es devia fer la gent sobre l'aviat mitificat Serrallonga.

A) *El Rocaguinarda cervanti*

Per tal com els capítols LX i LXI del *Quixot*, que ara ens interessen especialment, són escrits contemporàniament als fets que descriuen, esdevenen un lle-

17. Veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler* (Barcelona 1961). «Biblioteca Biogràfica Catalana»²⁹.

gat inestimable per a la comprensió d'algunes dades històriques i literàries referents al bandolerisme català.

Primer de tot tenim que, a la novel·la de Cervantes, en Rocaguinarda és presentat com el cabdill d'un escamot de *myrros* (el famós partit bandidesc i semipolític d'origen feudal, alimentat per les intrigues dels nobles, aferrissat enemic del grup dels *cadells*); efectivament, la militància d'aquest bandoler és documentalment provada, si bé la cavallerositat i la noblesa de caràcter i fins de sang que Cervantes li atorga són certament dubtoses. Però és ben curiós, pel que fa a això, el que diu un dels gentilhomes castellans de les esquadres del duc d'Alburquerque, vinguts especialment de Madrid per lluitar contra el bandolerisme l'any 1616. En un text d'aquest anònim soldat trobem que «Roque Guinarda era fierro y entre otras cosas malas hazía obras de cavallero».¹⁸ O sigui que bandolerejar pot arribar a ser no solament cosa de cavallers, sinó que pot incloure un seguit de gests i actituds més o menys elevats segons de qui es tracti. I el Rocaguinarda de Cervantes és, evidentment, una de les excepcions en el món de lladronici: i els seus actes són sempre descrits des del punt de vista cavalleresc, amb la qual cosa s'aconsegueix de posar al mateix nivell la seva figura i la del Quixot, tots dos amics dels principis i ideals més nobles. Així, el bandoler català esdevé una mena de defensor dels interessos de la seva quadrilla, per a la qual roba –o, segons diu ell mateix, «demana préstecs»– i amb qui prova els principis de la justícia distributiva i d'organització.

És lògic que, fins i tot per als autors castellans, un personatge de tan inamovibles qualitats només podia ser un cas excepcional dins del seu ambient, per la qual cosa es procura constantment de distingir el capità del comú del seu bàndol: tant és diferent aquell d'aquest que es veu obligat –entre tanta colla– a viure la solitud del poder, i el temor.

Un altre tema que trobem és el de la traïció, que no devia ser poc freqüent a la realitat: durant les temporades de pactes entre el virrei i els bandolers, es proposava el perdó a canvi de la delació, cosa que, ben segur, devia fer que més d'un es replantegés els seus principis morals. Així, el fenomen esdevé una constant en aquest tipus de literatura i és motivat, precisament, per la diferència jeràrquica entre capità i quadrilla: Cervantes, aquí, ennobleix el primer alhora que envileix els elements de la base.

Un altre tret freqüent és el de la màxima generositat del bandoler que, com Rocaguinarda, arriba a regalar a algú part del diner robat o fa que sigui restituit a la víctima afortunada. El capità de bàndol, a més, té constantment en compte el seu honor d'«hidalgo», característica pròpiament castellana que els autors del barroc adopten aquí per a Catalunya. Aquest és un dels tres factors que Joan Fuster proposa com a atenuants argumentals per a la vida poc cristiana dels bandolers: magnanimitat, mòbils justos i fatalitat; fatalitat que ho és quan, a causa del

18. JOAN SERRA I VILARÓ, *Persecució dels bandolers de Catalunya (any 1616)*. Text i notes històriques (Barcelona 1932), pàg. 4.

ferit honor d'un noble, aquest es veu empès a encetar, contra la seva pròpia voluntat, la vida delictiva. Així ho explica el mateix Rocaguinarda: «Yo de mi natural, soy compasivo y bien intencionado; pero, como tengo dicho, el querer vengarme de un agravio que se me hizo, así da con todas mis buenas inclinaciones en tierra, que persevero en este estado, a despecho y pesar de lo que entiendo».¹⁹

És així com, si bé les comèdies clàssiques no ens mostren un bandolerisme fidel a la realitat, sí que ens permeten una aproximació prudent al fenomen i, sobretot, ens deixen entreveure el procés de mitificació dels personatges característics d'una Catalunya en crisi. El seu punt de vista, evidentment, és prou allunyat dels fets: al cap i a la fi, si no, no hauria estat possible la deformació sistemàtica; però també és interessant de comprovar com es poden idealitzar —perquè hom ho desitja i el públic ho demana— un fets paral·lels, en el temps, a la literatura que provoquen.

B) «*El catalán Serrallonga*»

En aquest exercici de mitificació propi del barroc —que després repetirà el romanticisme—, un dels punts bàsics que calia tenir en compte era fer, d'un bandoler d'origen humil, un noble. I en aquest sentit són fidels al seu temps Antonio Coello, Francisco de Rojas i Luis Vélez de Guevara amb la comèdia *El catalán Serrallonga i Vandos de Barcelona*,²⁰ on el bandoler, d'origen pobre, és gairebé elevat a la categoria dels aristòcrates. Les raons són evidents: d'una banda se segueix l'esquema tòpic del clixé ja bastit i, d'altra banda, s'equipara el bandoler català amb la figura de l'«hidalgo» castellà perquè si el seu accés a la vida delictiva ha de ser conseqüència d'un ultratge sofert, convindrà que el personatge sigui especialment sensible a tot allò que faci referència a la netedat del seu honor.

Tant com en Serrallonga és fidel a l'honra personal, ho és també a la del seu grup polític, els nyerros. A la comèdia, el bandoler esdevé cabdill principal d'aquest partit: si a això sumem la voluntat de venjança, provocada per un *agravio* inicial, obtindrem la imatge d'un Serrallonga noble, polític i —més que no pas just— missatger de la justícia.

D'aquesta manera, tots els actes delictius del bandoler esdevenen empreses cavalleresques i, si bé no tenen mai excusa, amaguen sempre un motiu lògic d'elevats principis. A tot plegat s'afegeix, encara, el punt de l'amor, que ja per ell tot sol hauria justificat les violències més apassionades: la mítica companya de l'autèntic Serrallonga, Joana Massissa, és convertida a la comèdia en Joana Torrellas, germana del principal enemic cadell del bandoler. El fet que aquesta dama pertanyi a la família dels Torrellas és degut —tal com assenyalen J. Fuster i J. Giva-

19. Veg. J. REGLÀ, J. FUSTER, *op. cit.*, 132. MIGUEL DE CERVANTES, *El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, edició i notes de MARTÍ DE RIQUER (Barcelona 1944), pàg. 987.

20. Com que Luis Vélez de Guevara va morir el 1664, la comèdia ha d'haver estat escrita abans d'aquesta data i després de la mort d'en Serrallonga, el 1634.

nel²¹ a la influència del *Quixot*: efectivament, en aquesta novel·la apareix una tal Claudia Jerónima, jove enamorada del fill de Claquel Torrellas, principal enemic de Rocaguinarda. I així com els tres autors castellans escriuen llur ficció a partir de quatre o cinc trets verídics sobre els quals tenen notícies ben poc fidels, ara volen que la noble acompanyant d'en Serrallonga pertanyi a aquesta família de cadells, sobre la qual no tenen cap més informació que la poquíssima –gairebé nul·la, només el cognom– que deuen a l'obra de Cervantes, i sempre per tal de fer més o menys versemblant la història.

Tota la sèrie de virtuts nobles i cavalleresques mena en Serrallonga a la ja esmentada «solitud del poder»: si bé ell es manifesta més purament bandoler que no pas els seus col·legues del barroc castellà –ja que té un cert interès per la finalitat lucrativa del lladronici–, no per això deixa de mostrar-se sovint disconforme amb la fatalitat de la seva malaurada situació, que lamenta tant per la inquietud que li procura com pel fet que l'obliga a conviure amb éssers d'una condició social i moral molt més baixa que la seva. I d'aquí al tema de la traïció hi ha només un pas; efectivament, així com el Rocaguinarda de Cervantes vivia constantment atemorit i apartat de la seva gent per si decidien de vendre'l, així també en Serrallonga se sorprèn sovint amb la mateixa por i la mateixa amenaça, argumentalment pensada per un dels seus criats, Alcavarán. La figura del traïdor –potser per un tòpic lògic i fàcil de comprendre– és tractada tenint com a referent el Jodes de l'Evangeli, cosa que enlaira considerablement la imatge del bandoler.

Però, així i tot, la consumació de la traïció no convenia per a l'argument que tenien pensat els autors castellans. Ells van voler un final, si bé potser no tan efectiu des del punt de vista dramàtic, sí més espectacular, mític: en Serrallonga es deixa agafar fàcilment seguint el consell del seu difunt pare, que se li apareix a la seva pròpia sepultura. El càstig del bandoler serà immediat i d'una absoluta energia: és decapitat –sense estalviar els trucs convenients que fessin més morbosament versemblant l'acció sobre l'escenari– just després de casar-se, per contracte verbal, amb Joana Torrellas. El seu final representa no només el de la colla de bandolers que el seguien, sinó també el de les lluites polítiques al Principat, cosa que devia creure realment la gent d'aquell temps.

Deixant ara els aspectes argumentals i temàtics, voldríem assenyalar-ne un altre de força interès: convé destacar que, per tal de donar més color local a l'obra, als tres actes hi apareixen alguns textos en català, segurament arreplegats del nostre folklore. I, concretament a la segona jornada, deguda a la mà de Rojas Zorrilla, podem llegir-hi la següent cançó:

«Cuatro vandoleros
van de camarada,
uno era Serrallonga,
y altra su amiga Juana.

21. Veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, pàg. 154; J. GIVANEL, *op. cit.*, pàg. 175.

Farará.
 Y altra Fadrí de Sau.
 Fararón.
 Ploran las miñonas,
 ploran de tristor,
 que a Juan de Serrallonga
 portan a la prisión.
 Farará.
 (...)
 Bernat de Serrallonga
 por son fill ploró
 y para que le prendan
 or mateix entregó». ²²

De moment deixem només apuntat aquest text, sobre el qual ja tractarem més endavant.

C) *La cançó popular*

Tal com assenyala Antoni Comas, durant el període que ocupa els segles XVI i XVII el bandolerisme té, a la literatura, un «reflex molt pàl·lid». ²³ La mostra més antiga que ens n'ha arribat, dins el vessant popular, és la cançó titulada: *Cobles novament fetes per Pere Giberga contra tots los delats de Catalunya*, que aparegué impresa l'any 1544. ²⁴ Es tracta d'un cas de «literatura dirigida» pel poder més que no pas de veritable literatura popular: calia crear al Principat un clima d'esperança i de coratge envers la lluita contra el bandolerisme, i era només la literatura «oficial» qui podia aconseguir aquest objectiu. ²⁵ És així com dos anys més tard apareix una altra cançó «d'encàrrec», les *Cobles fetes ara novament sobre la justícia y cruel mort d'Antoni Roca*, ²⁶ on, a través d'uns versos tan banals com els de l'obreta precedent, és continuada la missió tranquil·litzadora i de suport de les mesures preses contra el bandolerisme.

Abans de les cançons referents a en Serrallonga s'havia difós també una sèrie de romanços que prenién com a protagonista en Jaume Masferrer, àlies Toca-son, que fou executat a Barcelona l'any 1631, i que és un dels bandolers que formen part de la quadrilla d'en Serrallonga al ball de Tona. Es tracta de quatre textos que podrien ser tots variants d'un de sol, per tal com presenten semblances i contaminacions temàtiques. ²⁷ Ens trobem ara per primer cop davant d'unes

22. Citat per J. GIVANEL, *op. cit.*, pàg. 169.

23. MARTÍ DE RIQUER - ANTONI COMAS, *Història de la literatura catalana*, IV (Barcelona 1981), pàg. 307.

24. MARIÀ AGUILÓ I FUSTER, *Cançoners de les obretes en nostra llengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV y XVI* (Barcelona 1873-1900).

25. J. FUSTER, *El bandolerisme català, II. La llegenda* (Barcelona 1963), pàg. 30.

26. MARIÀ AGUILÓ, *op. cit.*

27. Les quatre cançons són: a) La que comença «Cerrallonga y demás lladres», estampada a Barcelona, a casa d'en Sebastià de Comelles, del Call, el 1631 (J. GIBERT, *Aplec de cançons de*

cançons on és el mateix bandoler qui relata la seva vida, malifetes i, gairebé, mort: efectivament, dues són dictades en primera persona (*Cerrallonga y demés lladres i Quan jo n'era petit*),²⁸ amb la qual cosa es devia aconseguir que la lletra entrés ben endins del sentiment del públic i que tant la lliçó moralitzadora –que així esdevé més directa– com el sentiment de culpa del bandoler fossin més contundents i, precisament, efectius.

La figura d'en Serrallonga ens ha llegat també dues cançons que, per tal com neixen i viuen ben integrades al folklore relatiu a aquest personatge, presenten importants interferències temàtiques i literàries tant amb la comèdia *El catalán Serrallonga* com amb el *Ball*; aquest segon punt, però, el veurem més endavant.

D) «Joan Sala i Viladrau»²⁹

Aquesta cançó ens ha arribat a través de dues versions, recollida una per Sala Salarich i l'altra per Bosch Humbert –de qui la treu Amades i que nosaltres seguim aquí per tal com conserva molt millor el regust popular.

Es cantava a la Plana de Vic, al Lluçanès, a les Guillerries i al Ripollès, llocs que van viure de ben a prop els actes delictius d'en Serrallonga i que, per tant, n'havien de conservar molt millor el record. Efectivament, tal com ocorria al romanç de Meluco i al *Ball* de Tona, la condició social del personatge ens és descrita amb força precisió:

«Joan Sala i Viladrau
era el nom que jo tenia;
per sobrenom, Serrallonga,
casat era amb la pubilla.
Teníem tres heretats,
tots dos descansats vivíem».

Ara bé, això no vol dir que el text no presenti un mínim d'inexactituds, també com el romanç i el *Ball*. Pot ser degut a la influència de *El catalán Serrallonga* l'episodi segons el qual es vol que el primer crim del bandoler, abans de llençar-se a la vida delictiva, s'esdevingués pel fet trivial següent:

«De raons vénen raons,
jo li vaig llevar la vida:

bandolers i lladres de camí ral (Barcelona 1948), pàgs. 60-61; b) *Relació de la presa (...) del famós cap de quadrilla, Jaume Masferrer, àlies Toca-son*, estampat també a Barcelona, el 1631, a casa d'Esteve Liberòs, del carrer de Sant Domingo (J. GIBERT, *op. cit.*, 61-63); c) La que comença «Quan jo n'era petit» i que J. Amades titula *Toca-sons* (J. AMADES, *Folklore de Catalunya, II: Cançoner* (Barcelona 1979), pàg. 662; d) *La fi d'en Toca-son*, inclosa, segons l'edició d'Amades, dins la cançó anterior, publicada a l'*Obra del cançoner popular de Catalunya. Materials, II* (Barcelona 1928), pàg. 317, amb el títol d'*En Toca-son*.

28. La cançó titulada *En Toca-son* és escrita també en primera persona, tot i que el seu caos estilístic fa que el «jo» no es correspongui sempre amb el mateix personatge.

29. J. AMADES, *Folklore de Catalunya, II: Cançoner*, pàg. 654.

allí, al joc de pilota,
en fou la desgràcia mia».

Efectivament, aquest fet ens fa pensar en la comèdia castellana, on en Serrallonga es converteix en assassí per una raó diguem-ne esportiva. Ara bé, si fos cert, tal com diu J. Fuster,³⁰ que la cançó, tot i no haver quedat fixada fins al segle XVIII, hagués nascut força temps abans (potser fins i tot en vida del bandoler), la referència al joc de pilota ja no s'hauria pogut extreure d'*El catalán Serrallonga* sinó que s'hauria de referir a algun fet real, a alguna anècdota secundària que nosaltres desconeixem i que, pel que sigui, va romandre gravada dins la memòria col·lectiva.

La cançó segueix mínimament l'estructura que havien encetat les d'en Toca-son: és igualment escrita en primera persona, per tal que l'auditori es deixés convèncer millor per la història, i el bandoler lamenta la mena de vida que porta. Ara bé: el cert és que aquesta lamentació és, aquí, gairebé només una frase anecdòtica; en realitat el que manca és precisament l'element penitencial, com l'anomena J. Fuster: en Serrallonga qualifica de «desgràcia» la seva vida, però això no priva que la història que omple la cançó —l'assalt a un hostal— sigui descrita amb una fanfarroneria admirable i que l'aspecte penitencial manqui en absolut. L'anècdota ens és presentada amb un cinisme espectacular, com una apologia de la burla: i és precisament aquest caràcter especial el que prova la indiscutible antiguitat de la cançó.

E) «Cuatre bandolers»³¹

Ja hem vist abans, en tractar la comèdia *El catalán Serrallonga*, que hi apareixen uns versos més o menys catalans que comencen: «Quatro vandoleros / van de camarada». Des de Milà i Fontanals, que va incloure aquesta cançó al seu *Romancerillo*, s'ha cregut que només la segona estrofa és autènticament popu-

30. Veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, 182.

31. J. GIBERT, *op. cit.*, 49. El text de la cançó és el següent:

«Cuatre bandolers
van de camarada,
un n'era en Serrallonga
l'altra sa amiga Joana,
fararà
l'altre el Fadrí de Sau
fararó.

Les ninetes ploren
ploren de tristor,
perqué en Serrallonga
n'és a la presó,
fararà,
n'és a la presó,
fararó.

lar. Gibert assenyala que és també l'única que s'adiu perfectament amb la tonada i, al cap i a la fi, és també l'única que ha perdurat en la memòria popular, mentre que les altres tres s'han perdut. Ara bé: tot això es podria argumentar per tal de desqualificar les dues darreres estrofes que, evidentment, segueixen massa l'argument del drama castellà per enganyar ningú; la primera estrofa, però, segons J. Fuster podria ser també d'origen popular. En seria una prova, i prou convincent, el fet que se'ns presentin quatre bandolers que, al capdavall, són només tres. Aquest error en el recompte és possible, i encara freqüent, dins la literatura de caire popular; però esdevé una cosa prou estranya si volem creure que els versos són deguts als tres autors castellans.³²

Sigui com sigui, ells, a partir d'una cançó que haurien sentit, en basteixen una altra que s'avé amb la comèdia. Aquesta cançó primitiva ja devia existir quan en Serrallonga era encara viu, i es referia a l'admiració que una persona tan tradicionalment masculina —per l'ofici, els segrestaments femenins que aquest ofici demanava (com el de la mateixa Joana Massissa) i altres aventures eròtiques, mal que violentes— havia despertat en l'esperit de les joves catalanes. En perdre's no solament la possibilitat de protagonitzar alguna de les escomeses apassionades del bandoler, sinó definitivament també la seva imatge, res millor que el plany no podia simbolitzar la pena de les noies enamorades:

«Les ninetes ploren,
ploren de tristor,
perquè en Serrallonga
n'és a la presó».

Joana, la sua amiga,
son germà deshonrà,
i donar-li la mort
al Cell, ell va jurar,
fararà,
al Cell, ell va jurar
fararó.

Bernat de Serrallonga
per son fill va plorar,
i per a que el prenguessin
ell mateix lo entregà,
fararà,
ell mateix lo entregà
fararó».

32. Veg. J. REGÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, 179.

6

EL «BALL DE SERRALLONGA» I LA
LITERATURA ANTERIORA) *El «Ball de Serrallonga» i la literatura popular*

A la versió graciencina del ball, en Serrallonga es presentava al públic recitant els versos que comencen amb el de *Joan Sala i Viladrau*, cosa que fou facilitada tant pel costum d'iniciar les representacions amb un Pròleg –com ocorre al mateix ball de Tona– com pel fet que aquesta cançó antiga, tal com hem vist, fos escrita en primera persona seguint l'estructura proposada per les més antigues cançons de bandolers. És així com *Gràcia* cau en els mateixos errors de l'obreta que imita, tot i que quan és l'hora de relacionar en Serrallonga amb en Perot Rocaguinarda –cosa que fan la cançó popular i totes les versions del ball– se salta els versos que en parlen, com si aquest evident anacronisme fos conegut pels recitadors del segle XIX.³³

Voldríem fer notar també que el ball de Serrallonga pren com a justificació argumental un tema que apareix en aquesta mateixa cançó –el bandoler que vol formar quadrilla– i que enç és narrat de la manera següent:

«Jo me'n vaig determinar
de fer-me cap de quadrilla;
jo me'n poso a llogar mossos;
cinquanta, tots en un dia.
Ja forem cinquanta-i-dos,
jo i un company que tenia».

Pel que fa a la cançó *Cuatro bandolers*, J. Givanel assenyala que apareix en una versió del ball, que nosaltres no hem localitzat.³⁴ El que sí que hem pogut saber és que al Rosselló es ballaven, al segle XIX, precisament aquests versos procedents de la comèdia de Rojas, Vélez i Coello: només en això consistia allí el *Ball de Serrallonga*; i no era només la segona estrofa –genuïnament popular– la que es recordava, sinó absolutament tot el poema tal com apareix a *El catalán Serrallonga*, per bé que catalanitzat.³⁵

33. Veg. nota als vv. 163-166.

34. *Op. cit.*, 185.

35. Veg. PIERRE VIDAL, *Cansoner català de Rosselló y de Cerdanya*, III (Perpinyà 1885).

B) *El «Ball» i «El catalán Serrallonga»*

Durant el segle XVIII va ser costum a Catalunya que la tarda del Diumenge de Carnestoltes els senyors donessin permís a llurs criats d'anar al teatre, i fins i tot els pagaven l'entrada i els deixaven joies i vestits per tal de permetre'ls de viure ni que fos un dia de senzilla llibertat; aquestes tardes de sessió especial popular era costum de portar a l'escena *El catalán Serrallonga*, que el públic se sabia gairebé de memòria.³⁶ Això, insistim, durant el segle XVIII, quan alhora era freqüent de representar al carrer el Ball de Serrallonga. Les influències –que lògicament no podien ser mútues, ja que la comèdia castellana estava fixada literàriament, mentre que el ball era viu, i per tant, variable– no són difícils de suposar. És així com alguns trets argumentals d'*El catalán Serrallonga* es filtraren a la dansa dramàtica.

L'any 1870, a la representació que es va fer a Gràcia, a la plaça d'Orient, l'Estudiant –un dels bandolers– va cantar els següents versos:

«Mucha gente mandó armar
el Virrey de Barcelona
para salir a buscar
este famoso Serrallonga.
Un famoso bandolero
que por los caminos
roba y mata,
a los poblados no perdona.
Dos mil ducados dan en plata
para su cabeza sola,
muchos pretenden la empresa,
pero ninguno lo logrará.
Si no fuese un camarada
que trae en su misma tropa,
con él bebe, con él come
y le ofrece el duque de Cardona».³⁷

És amb aquesta cançó que l'Estudiant adverteix en Serrallonga del perill que corre. Si ja el tema de la traïció, ell sol, pot tenir l'origen a la comèdia castellana, encara més l'hi té l'avís d'aquest bandoler fidel que, al cap i al a fi, no fa més que repetir una cançó treta d'*El catalán Serrallonga*. Sembla com si J. Amades no tingués en compte això en comentar aquests versos –que li han arribat de viva veu– i suposa que pertanyen a una altra versió del ball. Víctor Balaguer, en canvi, quan alhora fa figurar aquesta cançó al seu *Don Juan de Serrallonga*, del 1858 –del qual ja parlarem més endavant–, afirma que l'ha presa de la comè-

36. J. AMADES, *El Carnestoltes a Barcelona fins al XVIIIè segle* (Barcelona 1934), pàg. 90, «Biblioteca de Tradicions Populars», Sèrie A, vol. 11.

37. J. AMADES, *El ball de Serrallonga a Gràcia*, 95-96.

dia castellana.³⁸ El que no podem saber, és clar, és si aquest cas concret d'influència és degut directament a la comèdia o a l'obra de Balaguer.

I el mateix ens ocorre amb altres trets argumentals que indiscutiblement relacionen *El catalán Serrallonga* amb el ball, aquest cop amb la versió de Pardines. En efecte, a la comèdia antiga els germans d'en Serrallonga duïen a terme una funció similar a la que hem vist de l'Estudiant a Gràcia, i volien recuperar en Serrallonga per a la vida justa que respecta la llei: si a Tona aquests personatges no apareixen, a Gràcia s'oblida llur parentiu amb el bandoler i a Alcover es fa esdevenir germà d'en Serrallonga en Tallaferro,³⁹ a Pardines, en canvi, un dels lladres es presenta dient:

«Serrallonga, Déu vos quart:
jo só vostre Germà Tendre,
home esforsat y valent».

Aquest personatge es correspon evidentment amb el Petit Tendret de Gràcia; és aquest mateix bandoler qui més endavant, sempre a Pardines, recomanarà a en Serrallonga d'abandonar la vida delictiva, tal com havia fet més de dos-cents anys abans a l'obra de Rojas, Coello i Guevara. Sembla com si d'aquests tres comediògrafs fos importada també la figura del Fadrí de Sau, ignorada a les altres versions, que esdevé símbol de fidelitat, contradient així la història:

«Don Joan de Serrallonga,
de mi esteu confiat:
antes de fer una traïció
vull morir al vostre costat.
Fadrins, no us espanteu,
que encare qu'en Serrallonga morís
jo me veig capàs de combatre l'enemich».

Observem que el Fadrí de Sau es dirigeix a en Serrallonga atorgant-li el tracte nobiliari que gratuïtament havien inventat els autors del barroc. Ara bé: si la relació entre les obres és evident, podem sospitar també que el ball recull els temes més aviat del drama de Víctor Balaguer, basat en la comèdia clàssica. Si nos fos així, no se'ns faria fàcil de comprendre com una versió tan recent de la dansa conserva uns detalls que havien oblidat versions més antigues.

Finalment, el deute esdevé ja indiscutible quan en Serrallonga, espantat i a punt de fugir i de cloure, per tant, la sessió, afirma que es veu perseguit per l'imaginari Don Carlos que tant *El catalán Serrallonga* com el *Don Juan de Serrallonga* de Balaguer fan germà de Joana de Torrelles i venjador seu:

«Veritat és que Carlos ve
amb astucias y valentias.

38. VÍCTOR BALAGUER, *Don Juan de Serrallonga o Los bandoleros de las Guillerías* (Barcelona 1858), pàg. 125.

39. Veg. nota als vv. 901/902.

Si'm poso a robà a pas
 formaré una codrilla;
 a la Mata de l'Edern
 juré en consciencia mia
 que em trobo sens un diner
 amb 40 homes de codrilla;
 veritat és que Carles ve
 ab vàlua de 500 lliuras
 y una pessa d'estamenya
 per vestir la companyia».

7

ELS PERSONATGES DEL «BALL» DE TONA

A) *La quadrilla d'en Serrallonga*

Dels personatges que apareixen en aquesta versió sabem que efectivament foren de la colla d'en Serrallonga: en Jaume Ginescar, àlies la Guineu –al Ball, «Genestar», àlies la Guineueta–; Francesc Panedes, àlies lo Gurigai –aquí, «Xacó Panedes»–; i els germans Antoni i Gabriel Gornés –un dels quals ha esdevingut el «Petit Cornés» de Tona–. Al procés contra en Serrallonga podem llegir també noms de bandolers «francesos» que formaven a les files dels delinqüents catalans.⁴⁰ Entre els immigrants gascons que venien a cercar un lloc de treball al Principat –que sovint aconseguien en alguna masia, per a feines evidentment humils–, n'hi havia que no reeixien a trobar col·locació i s'afegien a les quadrilles de bandolers pirinencs. S'hi afegien també, d'altra banda, molts dels qui van passar la frontera per tal de refugiar-se a Catalunya fugint de la repressió amb què França va acollir el calvinisme, els quals constituïen un sector important de la immigració procedent del nord.

El cert és que aquesta gent no devia rebre massa mostres de simpatia per part de la població catalana: si més no, això és el que ens dóna a entendre el Cançoner, on trobem exemples com «El gavatxot», «La muller del gavatxot» o «L'espina», on són presentats com a individus estúpids i vanitosos («El gavatxot»), i despòtics («L'espina»), l'odi contra els quals no sempre es vol dissimular:

«De tan bonica que n'és
 no me l'han dada;
 l'han casada amb un gavatx,

40. Veg. nota al v. 455.

malaguanyada!
Bé es'gués pogut trencar el coll
quan va entrar a Espanya».⁴¹

El gavatx, doncs, esdevingut un personatge grotesc envers el qual en Serrallonga dirigirà la seva energia burlesca, apareix a les quatre versions que tenim en compte. La crueltat popular ha volgut que aquest bandoler, al ball, empri una barreja de català, occità i francès, amb la qual cosa es devia aconseguir de provocar la rialla general en un públic fàcil d'aconcentrar a base de les burles a costa dels nostres veïns del nord. Al ball de Gràcia, el gavatx s'expressa així:

«Avé futra, Serrallonga,
non avé pas prou coratge,
vus m'avé pla trompé,
baje tu a mal viatge».

Tant a Tona com a Pardines –aquí explícitament, allí només per una referència al text– aquest personatge és representat per un esmolet sempre carregat de diners, i precisament per això esdevé víctima de l'engany malitencionat d'en Serrallonga.⁴² Hi ha girs que semblen rossellonesos:

«Futre, je vu voli dir
que tout sabi esmolar,
et també sabi robar
se may non sabi fugir,
pourque mi voli morir
par votre punt defensar» (vv. 746-751).

Tenim interès a destacar un parell de detalls: primer, que aquesta estranya manera de parlar dels bandolers gascons ja havia estat aprofitada per Cervantes –que parla de «lengua gascona y catalana»– als dos capítols del *Quiixot* que hem tingut en compte; finalment, cal dir que el gavatx com a bandoler que sol·licita l'ingrés a la quadrilla participava també a les variants rosselloneses del ball, on aquest adjectiu despectiu era referit només als qui no sabien parlar el català.⁴³

B) Els personatges còmics

A més d'aquest, l'altre únic personatge fonamentalment gracios que es pot trobar a la versió de Tona és el Brivart, que representa un estudiant que no ha après sinó a gaudir d'un especial interès pels jocs de cartes; és així com provoca uns parlaments –més que no pas una comparsa, com a Gràcia, on llença contra el públic una baralla– més o menys humorístics i fonamentalment irònics:

41. J. AMADES, *Folklore de Catalunya*, II: *Cançoners*, cançons 403, 2.241 i 2.377.

42. Veg. v. 747 i la nota que hi dediquem.

43. Veg. J. AMADES, *Costumari català*, II, pàg. 391.

«Valent home és Brivart
y és bon estudiant;
a gramàtica és anat,
molt bé repeteix los Psalms» (vv. 752-755).

Observem a través d'aquesta referència als Salms i d'allò que havia dit abans en Serrallonga,

«Val Déu, Brivart,
que bé que has estudiat!
Te'n fas pare del bordell,
puix tant bé te ets aportat» (vv. 485-488),

que l'estudi és sistemàticament relacionat amb la religió, tal com trobem també al cançoner:

«Nines que veniu al món,
no us fieu de gent de llibres;
tenint-ne quatre raons
ja se'n van a cantar missa».⁴⁴

No van ser pocs, als segles XVI i XVII, els casos de bandolers clergues: el mateix Antoni Roca –sobre el qual va escriure Lope de Vega i a qui dediquen cobles Pere Giberga i el seu seguidor– ho fou, i evidentment no l'únic. F. Braudel ens en parla gairebé com d'un fet normal i es refereix, fins i tot, als «estudiantes tocadores de guitarra que han olvidado el camino de la Universidad» com a grup social que fornía de gent el bandolerisme mediterrani.⁴⁵ En efecte, l'Estudiant de Gràcia s'acompanya amb una guitarra, justificada per això que diu Braudel i, alhora, perquè, tal com hem vist, al cap i a la fi haurà d'advertir cantant en Serrallonga del perill que l'amenaça.

A les altres versions del ball, però, apareixen encara altres personatges la finalitat dels quals era únicament la de provocar la riulla del públic, i que no sempre tenien una relació històrica amb en Serrallonga. És el cas, per exemple, del Diable d'Alcover i del Metge de Medicina de Gràcia que, amb el seu llenguatge més o menys retòric –dins del nivell tècnic que la medicina havia assolit en aquell temps– i amb una comparsa ajudada per estris tòpicament graciosos –una xeringa gegant–, havia d'esdevenir un element força divertit i característic.

Ara bé: és prou important el fet de poder constatar que aquest tipus de personatges –que, evidentment, encaminaven el cos del ball cap als temes grotescos– no el trobem al ball de Tona, de caire molt més seriós en aquest sentit que no pas *les versions posteriors*. Això voldria dir que el Ball de Serrallonga a mesura que passa el temps va degenerant, alhora que el temor i el respecte reals en-

44. J. AMADES, *Folklore de Catalunya*, II: *Cançoner*, cançó 3.242. Vegeu també els números 822, 2.244 i 4.024.

45. F. BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II* (Mèxic 1953), 2 vol.

vers el fenomen del bandolerisme no es converteixen més que en un record de les pors d'èpoques socialment no tan felices. Així doncs, amb els anys el ball acull dins la seva coreografia elements i personatges característics d'altres esdeveniments folklòrics, sempre relatius a la facècia.

Efectivament, el Diable era una presència importantíssima i gairebé imprescindible per a altres danses dramàtiques, on duïa a terme tota mena de papers burlescos. Acabada la representació, acostumava a ser l'encarregat de passar el platet que havia de recuperar les despeses esmerçades en l'espectacle; si bé no trobem al ball de Tona cap referència en absolut a aquest personatge, en canvi sí que trobem el marc dramàtic que en justifica la importació: entre els versos 1.133 i 1.144 sembla com si el «composar» a què es refereixen els bandolers al·ludís precisament al fet de recabtar diners d'una manera familiar i humorística:

«Serrallonga, si us ve bé
composarem quatre amichs,
que tots són en bona fe
hòmens guapos y richs.
No·ls volem tocar diner,
antes bé los volem dar
llum per un felís progrés
sens ningú agraviar» (vv. 1.133-1.140).

En aquest cas, doncs, és la pròpia estructura del ball allò que permet l'enriquiment d'un nou personatge que aportarà el temps. En el del Metge de Medicina de Gràcia, en canvi, la inserció és deguda segurament al bagatge folklòric i dramàtic que individualment ja posseïa aquest personatge durant la seva vida anterior. Pel que fa a això, al Cançoner hi trobem un text —titulat precisament *La xeringa*— que correspon a una cançó ballada i mimada en ocasió de reunions de platxèria no massa polides, que diu J. Amades,⁴⁶ cosa que devia facilitar enormement l'accés d'aquest tema al ball. El gust popular per tot allò que és escatològic suposem que devia fomentar que fos fàcilment acceptada la mímica del text següent, per exemple:

«Tots hi anirem d'un a un,
la xeringa us tinc a punt (...).
«Tots hi anirem de dotze en dotze,
la xeringa al cul s'esbotza».

C) *El bandoler Joan Bernat*

Al ball de Tona apareix, finalment, un bandoler que no hem localitzat a cap altra variant: es tracta d'en Joan Bernat, un home ja vell que vol entrar també a la colla d'en Serrallonga, per a la qual cosa ha de demostrar que, en el seu cas,

46. Veg. *Folklore de Catalunya*, II: *Cançoner*, cançó 2.794 i nota introductòria.

l'edat no té res a veure amb la ineficàcia delictiva. Aquest personatge pren un relleu especial i el seu parlament esdevé molt més extens que no pas el dels seus companys de dansa. No és descartable la possibilitat que Joan Bernat, en un estat posterior de descomposició, degenerés en el Vell i la Vella de Gràcia i Pardines –hereus, segons Amades, de la tradició d'experiència i seny del Dosenus de la comèdia romana–,⁴⁷ en qui la semblança dels temes hauria trobat un element de tradició dramàtica molt rica i fàcil d'assimilar.

Tant si és certa com si no aquesta hipòtesi, la versió de Tona se'ns manifesta, en aquest episodi, molt més genuïna que no pas les altres dues versions.

8

ELS TEMES DEL «BALL»

A) *Temes humorístics*

Acabem de referir-nos, parlant del Metge de Medicina de Gràcia, a l'interès que l'escatologia devia despertar en el públic del ball. Entre els diversos temes tòpicament còmics aquest és un dels més tractats, i observem que precisament a les variants de Gràcia i Pardines és on assoleix una màxima grolleria: mentre que a Tona en Juncadella reconeix que:

«a la primera escopetada
ja'm só concagat de por» (vv. 401-402)

–fins a tal punt s'ha perdut el temor i el respecte envers els bandolers–, a Gràcia no solament no s'ignora aquest detall sinó que encara en Serrallonga exigeix al bandoler un mínim d'higiene, tot dient:

«Tú ets lo hereu Juncadella
i de pot t'ets cagat;
jo no et vull a la quadrilla
que no t'hagis ben fregat»,

cosa que provoca una resposta mimada de segura eficàcia. Aquest aspecte no s'escapa de cap de les versions, i fins i tot la d'Alcover –tan artificiosament polida– ens n'ha llegat alguna mostra, per bé que prou més ingènua i innocent.

Si bé l'interès per les cartes és un vici que al ball de Tona escau només a en Brivart, el del vi és força més general i endevinem que no correspon tant als bandolers veritables com als actors que els recorden, ja que qualsevol al·lusió a l'alcohol provoca la sistemàtica pantomima de beure'n. El «galet» i la «carabassa» són complements que no poden mancar a un bandoler, que sempre en va

47. J. AMADES, *Balls populars del Vallès* (Barcelona 1930).

proveït: ara bé, quan esdevenen element indispensable per al valor, un lladregot aparentment ferotge es veu rebaixat a la categoria més vulgar, com aquell Junca-della espantadís. I és evidentment això el que provoca el ridícul i, alhora, potser la rialla entre els espectadors:

«An Panedas lo Xacó
en fiblant la carabassa
és valent com un lleó» (vv. 672-674).
«Dar-te vull sense engany
vi, galet y carabassa,
que quant hages de fugir
pugas pèndrer bon coratge» (vv. 541-544).

No cal dir que el tema més aprofitat és el del sexe. Només el fet que la Joana aparegui embarassada ja provoca algun acudit, alguna ironia, alguna al·lusió més o menys grollera:

«Puix que tens tant bona astúcia
per assotar y robar,
fes que esta vaja plena
de oli per adobar» (vv. 782-785),

diu en Serrallonga a en Rocaguinarda. És evident que per a uns bandolers d'aquesta mena no tan sols beure vi ha de ser un tret masculí: cal que demostrin també llur virilitat des del punt de vista de l'eficàcia reproductiva. El Petit Cornés, tot i la seva curta edat, manifesta en una ocasió que, del seu total de fills, seixanta-tres són al «Sant Hospital», exageració que entra molt en la línia de la tònica general del ball. En Rocamora, també, quan ha d'excusar la seva mala punteria i compensar-la d'alguna altra manera, diu:

«(...) com tinch tantas desventuras
que may asserto cap tret.
Mas cregau que tiro dret
tirant a fer criatures» (vv. 828-831).

Veiem, doncs, que els temes que es desvien cap a la facècia són els referents a les necessitats bàsiques humanes, que en veure's desvirtuades i mancades de llur veritable raó de ser esdevenen un tòpic graciós que, sigui com sigui, han aprofitat tots els temps i tots els llocs per a omplir d'humor les més fàcils de les comèdies.

B) *Episodis*

Així com el robatori del traginer fa que la versió de Gràcia esdevingui més rica d'acció que no pas les altres, ara hem d'afegir que la de Tona encara n'és molt més. Efectivament, el robatori també apareix en aquesta versió i amb més extensió, per tal com provoca tant una comparsa concreta com uns parlaments d'una certa riquesa dramàtica: no tan sols és espoliat el Traginer de l'Ase, sinó

també els dos Traginers dels Matxos, un dels quals volia assassinar en Serrallonga abans de ser dràsticament castigat per la Joana. Mentre que a Gràcia només hi trobem una breu referència, el robatori de Tona consisteix en una veritable escena d'acció moguda i sorollosa, encara completada per una llarga sèrie de «compòsits».

Un altre episodi que provoca un cert joc dramàtic és el de la discussió entre en Tallaferró i en Serrallonga. Si bé la disputa comença, tal com acostuma a ocórrer, per paraules més aviat dites sense pensar, arriba a ser una veritable lluita entre bàndols, on quatre bandolers sequaços de Tallaferró es rebel·len contra en Serrallonga i pretenen de matar-lo. Feliçment, l'anècdota acaba al gust tant dels bandolers com del públic, que no espera sinó alegries i reconciliacions durant els dies de festa local.

Aquests episodis, el berenar que es prepara a la muntanya i el joc de disparar, bromes i sorpreses que provoca el rusc d'abelles enmig de la plaça –a l'inici de la representació (vv. 257-288)–, marquen d'una manera especial el text que considerem i en fan un fenomen molt més proper al teatre pròpiament dit que no pas les altres versions que hem tingut en compte.

C) Aspectes moralitzadors

Així com les cançons populars acostumaven a concloure el tema que havien tractat fent-ne una crítica de finalitats clarament «constructives» –però després de gaudir de les malaurances, sofriment i aventures del bandoler–, també el *Ball de Serrallonga* treballava aquesta contradicció: tot i que el públic acudia a la plaça per deixar-se impressionar pels trets, les corredisses i la pantomima generalment burlesca que duïen a terme els actors, després havia de sofrir una sèrie d'advertiments morals que devien aconseguir, d'altra banda, un cert distanciament respecte a l'acció que es representava.

Aquests discursos morals apareixen ja encapçalant el text, a la lloa, on és aplaudida eufòricament la justícia espanyola de tots els temps per la seva lluita tenaç contra el bandolerisme, del qual tractarà essencialment el ball. Trobem, a les acaballes d'aquesta lloa de 1760, vuit versos afegits que dissonen força del text per llur caràcter d'incitació al més pur penediment religiós, tot i que aquest tema escasseja especialment al ball:

«Ja ho veyeu, irats valents,
vostras vidas en què pàran.
Deixau eixas valentias
y lo dur pes de las armas.
Invocau tots a Maria
y abressau tant Santa Mare
y demanau-li de veras
que'ns empària nostras ànimas» (vv. 111-118).

Efectivament, el record de la religió només apareix en aquest moment, quan el fill decideix de fer-se ermità i, als versos afegits l'any 1767, especialment, a la segona lloa. Fora d'aquests tres casos, el possible penediment només pot provocar-lo el temor a una mala vida o a una mort pitjor: així, sobtadament es decideix d'abandonar les armes quan se sent un soroll especialment sospitos, es tem la proximitat d'una patrulla de captura o es recorda que el patíbul és l'única fi certa del bandoler, com efectivament ho fou. Coneixent *a posteriori* aquesta dada, es vol que en Serrallonga—com si també fos conscient del seu futur— digui:

«Preneu exemple de mi,
hòmens de forças y tretas,
que'l bon viurer no és morir
y el mal viurer és mort certa.
May vos faltaran traydors
per més que viscau alerta» (vv. 219-224).

9

VÍCTOR BALAGUER I EL «BALL»

Ja sabem que els romàntics catalans van sentir-se atrets per la mítica figura dels bandolers dels segles XVI i XVII, i molt especialment Víctor Balaguer per en Serrallonga. Ja l'any 1858 el Teatre del Circ Barcelonès va voler oferir al seu públic una adaptació del ball de Serrallonga, i va trobar en aquest erudit liberal la persona idònia per a treballar el text.

Sembla com si fins ara s'hagués dubtat que fos realment Víctor Balaguer qui s'encarregà de l'adaptació del ball, que va titular-se *Lo ball de Serrallonga o La festa de Sant Joan*, i només se li atribueix com a segura la correcció que en va fer i que, alhora, titulà *Los bandolers catalans o Lo ball den Serrallonga*.⁴⁸ Pel que fa a això, nosaltres hem localitzat la següent nota manuscrita de Serra i Pagès, que diu:

«En 1858 se va tractar de posar en escena en el Circo Barcelonès l'esmentada dansa parlada y va donarse l'encàrrec a n'En Víctor Balaguer, d'arreglarla convenientment, fent-ho, procurant conservar en lo possible, els parlaments y caràcter tradicional».⁴⁹

48. Barcelona, Manero Editor, 1868.

49. SERRA I PAGÈS, full manuscrit titulat *Ball d'en Serrallonga*. Veg. Lligat Serra i Pagès, Llig. 7, II *Cançonística*, 5: *Balls i comparses*, a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Sembla, doncs, segur que totes dues versions de l'adaptació del ball corresponen a la ploma de Balaguer. La de 1868 devia ser una repetició de la de deu anys abans, corregida pel que fa als castellanismes.

Ja hem pogut veure que Serra i Pagès assegura que l'adaptació havia de conservar el caràcter tradicional de l'original; el Circ Barcelonès, però, volia un treball culte i literari. Calia un esforç especial per a provar de satisfer tots dos requisits.

Si Balaguer havia d'eliminar del ball tradicional totes les grolleries que hem estat considerant i que no permetien que la peça fos representada tal qual en un teatre «seriós», evidentment el caràcter genuí del ball s'hauria desnaturalitzat. Calia, per tant, limitar-se a polir el text i conservar, alhora, algun tret humorístic lligat a l'original tradicional. I això mateix és el que l'autor comenta al pròleg de l'edició del 1868, que és interessantíssima per a entendre correctament el seu treball:

«[Volia] guardar empero lo carácter de la danza antiga y procurar conservar lo tipo y fisonomía de aquella, sensa despullarla de certa part grotesca coneguda ja del poble y admesa com moneda corrent».⁵⁰

Com que el mateix Balaguer considera que l'original que adapta és «ridícul» i «inacceptable», li haurà d'afegir algun toc literari que el faci vàlid, conservant alhora alguna grolleria que ell mateix tem que no agradi a la crítica.

Els elements grotescos —o mínimament humorístics— són en realitat força escassos. Suposem que uns versos com els següents:

«(...) Y molts crits
quan ells arriben, soroll
y gresca, avalot, brugit...
Y silenci, sobre tot,
silenci molt, això sí»,

devien provocar una petita riulla dels espectadors de mitjan segle XIX: un tipus de riulla, però, força diferent de la que arrencaven els temes grollers del ball autèntic. El cert és que Balaguer, tal com diu J. Fuster, era fet més aviat per a les «tirallongues solemnes i emfàtiques» i no per a l'humor.⁵¹ És per això que li cal dedicar-se als acudits del ball popular: els acudits copiablès, és clar, i encara prou censurats.

Pocs altres elements d'origen popular, fora d'aquesta comicitat obligada de l'obra, trobem al ball de Balaguer: l'adaptació que aquest en fa foragita tot allò que és tradicional per a donar pas a anècdotes i temes que tenen l'origen en *El catalán Serrallonga*. Esmentaré, però, dos detalls que versemblantment provenen de la literatura oral.

50. Veg. *Los bandolers catalans o Lo ball d'en Serrallonga*, 1 i 2.

51. J. REGLÀ-J. FUSTER, *op. cit.*, 190.

El primer es refereix als amors de Serrallonga. Si la cançó popular diu:

«Les ninetes ploren
ploren de tristor
perquè en Serrallonga
n'és a la presó»,

és perquè es manté fidel al concepte del Serrallonga feréstec, indòmit, segrestador de donzelles... Aquesta petita anècdota apareix també al ball adaptat:

«Ab son poder i figura
á tots ha robat lo cor,
als homens per la bravura
y á las noyas per l'amor».

No són encara –com ho seran a la novel·la posterior– la cortesia, humanitat, generositat, noblesa, etc., allò que enamora les noies, sinó un estat més primitiu de la virilitat: estat que apareix al ball i a la cançó popular pel fet de ser senzill contra la complexitat del món barroc.

El segon punt consisteix en una nota sociològica que personalitza el bandolerisme català: si diu E. J. Hobsbawm que la moderació en el matar i la violència formen part de la imatge del bandoler social,⁵² sembla que aquesta constant és desatesa a Catalunya. De Serrallonga, a l'obra de Balaguer, es diu que

«Per tot on posa la planta
fa la terra tremolar»,

paraules que tant ens recorden el ball tradicional. D'aquí podem passar un altre cop a l'assaig de Hobsbawm, on es transcriu «una de las numerosas baladas que ensalzan a los bandoleros catalanes de los siglos XVI y XVII»:

«Todo el llano de Vic
tiembla cuando yo paso».⁵³

És evident que en aquest procés d'idealització del bandoler Serrallonga, procés que comença precisament en aquesta obra primerenca de Balaguer, l'autor hi aporta força elements nous. Bàsicament, l'il·lustre romàntic fa del bandoler un home de muntanya. Això és una dada absolutament nova respecte al ball tradicional, i que assoleix un protagonisme temàtic lluny de ser present a l'obra dels tres comediògrafs castellans. No és que a l'adaptació del ball sigui un factor decisiu: la importància que li donem, ara, és la que es dona a tot aquell germen d'allò que ha de néixer. És a la novel·la de Balaguer on aquest detall arrencarà a volar i esdevindrà un element bàsic per a la comprensió de la personalitat romàntica d'en Serrallonga. Balaguer ha topat amb un *bon sauvage*, fàcil de ser idealitzat.

52. *Bandidos* (Barcelona 1976), pàg. 67.

53. *Ibid.*, 71.

10

CONCLUSIÓ

A) *Cronologia del «Ball»*

Ja hem vist com la mítica imatge del bandoler Serrallonga no va trigar gaire a inserir-se dins la literatura popular: mentre que, encara en vida seva, apareixen els dos romanços castellans que ja unien la figura d'en Serrallonga a la de la seva companya Joana, segurament ben poc després de mort ja es cantaven els versos que comencen «Les ninetes plore...», que els tres comediògrafs castellans recullen, a mitjan segle XVII, per a *El catalán Serrallonga*. No calia esperar gaire, per tant, per a donar pas a aquest bandoler als balls de plaça: al cap i a la fi, la base real que descobrim sota la ficció literària ens demostra que el naixement del ball havia de ser prou proper, dins el temps, a en Serrallonga;⁵⁴ ara bé, al llarg dels seus dos segles de vida, el ball va anar sofrint una sèrie d'alteracions lògiques que fan que el producte final sigui ben difícil de datar.

Així i tot, el fet que a diverses versions del *Ball* es descobreixin una sèrie d'errors històrics pot arribar a fer-nos creure que el seu origen tampoc no podia ser excessivament proper a l'execució del bandoler i que, com a mínim, calia esperar l'aparició de la comèdia *El catalán Serrallonga*, que així influiria seriosament en el naixement del ball: aquesta hipòtesi, la confirmaria el fet que a totes les versions s'oblida la veritable identitat del fill d'en Serrallonga i la seva relació real amb l'església. Però ens convé recordar tant el fet que no hem pogut trobar cap relació entre *El catalán Serrallonga* i la versió de Tona —anterior a les altres—, com la possibilitat que el *Ball* no es deixés influir directament per la comèdia castellana sinó, en les versions tardanes, per la versió de Víctor Balaguer, ja al segle XIX.

No es pot aventurar res, doncs, sobre l'origen del *Ball*: la data més antiga continua essent l'any 1760, en què és copiada la present versió de Tona; que l'espectacle, però, havia gaudit d'una relativament llarga vida anterior ens ho demostra el fet que la nostra versió-se'ns apareix com un terme equidistant entre la facècia absoluta que esdevindrà a Gràcia i Pardines i la hipotètica seriositat amb què, al final del segle XVII, s'hauria tractat un tema relacionat amb el bandolerisme, essent una època en què els bandolers encara abundaven i inspiraven un fort respecte. La «descomposició» del tema, doncs, correspondria precisament a mitjan segle XVIII: a partir d'aquí, s'assimilen personatges i elements originaris d'altres esdeveniments folklòrics, cosa que si d'una banda potser enriqueix el ball, d'una altra banda el desvirtua.

54. Veg. J. REGLÀ-J. FUSTER, *op. cit.*, 186.

L'èxit i l'acceptació del ball foren constants fins que el segle XX va trencar la tradició del teatre de plaça. Mentre que en alguns llocs ja al segle XIX s'havia perdut –a Sitges fou representat per darrer cop l'any 1877–,⁵⁵ en altres encara perdurà durant els primers anys del segle XX: el ball fou representat a Ripoll i a Verges el 1920; a Pardines el 1921; a Cànoves el 1928; i a Mataró el 1930.⁵⁶ El cas més sorprenent és, sense cap mena de dubtes, el d'Alcover, on fou representat l'any 1942 –i, és clar, en català–, només tres anys després d'acabada la guerra.

B) *Procés de mitificació del bandoler Serrallonga*

Les raons del ràpid accés d'en Serrallonga dins la literatura popular catalana podrien respondre a l'esquema següent:

1) El bandolerisme, durant els segles XVI i XVII, fou objecte de forta admiració per part del poble oprimat: s'hi podia descobrir la lluita individual i aferrissada contra la sistemàtica injustícia dels rics, que anaven disminuint progressivament en nombre alhora que augmentava tant llur poder com la proporció de les famílies que vivien en la més rotunda de les misèries. El bandoler, més que ser un motiu d'esperança en una futura justícia, venia a ser un element venjador dels pobres, puix que les seves accions es dirigien lògicament contra els poderosos.

Obeint a aquest punt, qualsevol dels bandolers catalans hauria pogut assolir la fama. Cal que no deixem de ser conscients, però, que només en Serrallonga va aconseguir veritablement la posteritat literària, que encara roman viva entre nosaltres.

2) Dins de l'esquema tòpic que tradicionalment s'atribueix al bandoler social –que, més que per voluntat pròpia, potser ho esdevé per fatalitat– aquest és un implacable enemic de la noblesa i de l'Església, però mai del rei: el bandoler no deixa de ser un veritable patriota, un constant defensor de la terra. Aquesta qualitat era també atribuïda al «partit» dels *nyerros*, que ressorgiren a les acabades del segle XVI: quan un bandoler no actuava només per satisfer la pròpia fam, sinó també per prestar suport d'una manera o altra els interessos del bàndol polític que el protegia, rebia no solament l'admiració popular, sinó un ajut actiu o passiu que es podria relacionar amb un determinat tipus de lluita política clandestina. Aquest fenomen provocà que els bandolers Rocaguinarda, Tallaferró i Serrallonga triguessin a morir dins la memòria col·lectiva.

3) Així com la vida delictiva d'un bandoler acostumava a ser relativament breu, així també la seva presència dins el record popular ho era: el fet que constantment, a la realitat, un mite bandoleresc en substituïa un altre per ser, alhora, arraconat immediatament per un de posterior, provocava que l'atenció del poble anés saltant d'una figura a un altra, oblidant l'antiga i vivint intensament la pre-

55. *Balls, danses dialogades o teatre de plaça* (Sitges 1980), pàg. 7.

56. J. AMADES, *Costumari Català*, II, 389.

sent. Ara bé, quan un bandoler espectacularment popular no aconseguia d'esborrar la pròpia imatge del record general perquè les seves accions prenién una certa aurèola de grandesa, tenia les condicions per a accedir a la immortalitat folklòrica; en el cas d'en Serrallonga, aquesta aurèola no va existir tant com en alguns dels seus antecessors –com, per exemple, en Rocaguinarda–, però va ser substituïda per un fenomen igualment eficaç: es tracta del *darrer* gran bandoler que no veu arraconada la seva pròpia empremta per cap mite posterior.

4) Malgrat això, tots els bandolers serien oblidats si no trobessin un lloc on fixar llur imatge: la literatura, la pintura o, actualment, el cinema són els elements ideals per a aquesta fixació al llarg del temps.

En Serrallonga va trobar, literàriament parlant, el camp adobat sota els diversos aspectes que es podrien resumir de la manera següent:

a) Hi havia una poesia popular que prenia com a temàtica pròpia la vida dels bandolers. Si bé aquest tipus de cançó és en realitat un fenomen característic del segle XIX, ja als segles XVI i XVII, de fet, existia i era prou acceptat, bé que els documents que ens n'han arribat són més aviat escassos. En Serrallonga va ser immediatament objecte d'aquesta literatura, encara que no més que d'altres bandolers –com, per exemple, en Toca-son.

b) Existia també un especial interès pels bandolers catalans per part dels autors castellans del barroc. Perot Rocaguinarda es beneficia d'aquest interès estranger, tant com Antoni Roca i Joan Sala, que troben al teatre del Segle d'Or un lloc idoni per a llur «castellanització», la qual porta implícits uns atributs propis de la mentalitat dels autors i del públic que adoptaven un fenomen en realitat aliè: tant la desnaturalització de la història –provocada preferentment pel temps i la distància física–, com la imaginació dels comediògrafs –imaginació que serveix els interessos literaris i empresarials castellans–, com els prejudicis que els eren característics –necessitat de deixar-se impressionar pels temes de l'honor i la «hidalguia» van provocar que la imatge dels bandolers catalans es desvirtués.

En el cas d'en Serrallonga té lloc, encara, un fenomen d'importància decisiva: el drama de Coello, Rojas y Vélez és rebotat altre cop cap a Catalunya, on assoleix una gran popularitat, fins al punt que els temes propis de la comèdia castellana entren a formar part de la llegenda autòctona.

c) Finalment, el bandoler troba en els balls de plaça un marc ideal per a la permanència definitiva dins del folklore català. La fama que havia assolit –deguda als quatre punts que hem apuntat–, sumada al record de les cançons populars i a la influència d'*El catalán Serrallonga*, en fan l'objecte d'un gènere especial dins de les danses dramàtiques.

Si aquest fenomen no s'hagués donat, probablement el record d'en Serrallonga s'hauria esvanit entre nosaltres. És aquí, per tant, on cal que cerquem la importància del ball. Així que Víctor Balaguer l'adaptà per a ser representat davant d'un públic culte, la intenció primera del ball s'oblidà. Encara més: el ban-

doler va ser aprofitat per a defensar una política concreta i, per tant, calgué que la història, la fama i el folklore fossin desviats cap a aquest nou objectiu. El veritable home, el popular, el bandoler delinqüent desaparegué per a donar pas al noble romàntic i liberal que, això sí, ha ajudat a fer sobreviure el seu nom.

TEXT

En la present edició hem respectat l'original del manuscrit del 1760 i de l'apèndix del 1767. Només hi hem regularitzat l'accentuació, la puntuació l'ús de *il/j* i de *u/v* i l'ús de les majúscules, i hi hem introduït el guionet, tot segons l'ús modern. També hem usat l'apòstrof, inexistent a l'original, per a separar les formes aglutinades del manuscrit, tant si aquest ús respon al criteri modern («d'aquell», «te'n», etc.), com si no hi respon («que'l», «que's» 'que es', «qu'és» 'que és', etc.).

I
BALL DE SERRALLONGA

Los que parlan són los següens:

Pròlach

<i>Serrallonga</i>	<i>Joana</i>
<i>Valent Fadri</i>	<i>Xacó Panedas</i>
<i>Burratxó</i>	<i>Toca Son</i>
<i>Janestà</i>	<i>Juncadella</i>
<i>Gavatxó</i>	<i>Talla Ferro</i>
<i>Petit de Aytona</i>	<i>Brivart</i>
<i>Dança l'Ombra</i>	<i>Roca Ginarda</i>
<i>Pera Gay</i>	<i>Roca Mora</i>
<i>Sulroca</i>	<i>Petit Cornés</i>
<i>Atrevit</i>	<i>Joan Ber(n)at</i>

Bordagàs

Carlos Tersero
1760
Laus Deo

[Pròleg]

(Bordegàs¹ ix y fa cortesia)

Senyors, avuy fem lo ball de una galant quadrilla. Serrallonga n'és lo cap y na Joana n'és la guia. ²	
Puix que avuy fem lo ball a tots los vull suplicar que estígan molt atents a lo que's vol representar.	5
Veuran com fóran valents mos pares y companyia. De la quietut confio los faran lo rotllo gran.	10
Aquells que més lluny hi estan tindran goig y alegria per escoltar bandolers d'esta nostra companyia.	15
Encara que bordegàs, só fill de primera classe. Mos pares són molt valents y seguint jo a sos passos	20
seré lo més furiós en lo món dels bordegassos. Y mirant-me molt, senyors, en lo clos de esta plassa,	25
sols pretenem divertir-los representant una farsa de mon pare Serrallonga y mara la Joana, ³	
que anàvan rodant lo món composant ⁴ a uns y altres.	30
Lo que demano a tots, ab discreció sobrada y tota humana prudència, no se'ns repàrian las faltas.	

1. *Gràcia*: és el bandoler Pere Gai qui fa de Pròleg. *Pardines*: el Pròleg fa de consuetat, i no té altre paper dins la representació. *Alcover*: El pròleg consisteix en un resum de la vida de santa Úrsula.

2. Els versos 3-4 són iguals a *Gràcia* i a *Pardines*.

3. Les altres tres versions presenten la parella com a maridada.

4. *Composar*, 'robar'.

(*Farà cortesia ab lo sombrero*)

*Loa*⁵

Gran providència ha donat	35
la justícia en Espanya	
castigant ab severitat	
tota espècie de canalla,	
ja sían malfactors,	
lladres o saltejadors,	40
bandolers o homicidas,	
gent perversa y ruyna,	
als uns posant en galeras	
y altres en un presidi,	
y altres atormentant-los	45
y molts llevant-los la vida.	
En las centúrias passadas	
ja executàvan justícia	
contra bandolers y lladres,	
com vuy també se practica.	50
En la centúria cinch-cents	
era Catalunya plena	
de molts lladres insolents,	
segons la història ensenya.	
Però en aquestos temps	55
lo Il·lustre Fran[cis]co de Borja, ⁶	
de Barcelona virrey,	
qual dels lladres féu escombria	
que, trobant tan oprimida	
la província de saltejadors,	60
féu executar justícia	
contra tots los malfactors,	
donant-ne grans providèncias	
perquè fossen perseguits,	
castigant les insolèncias	65
que havían succehit.	
A fins que en sa persona	
anà per assitiar	
quaranta-cinch que en una torra	
se volían defensar.	70
Els s'hagueren de rendir	
a las mans de la justícia,	
y per consegüent morir	

5. La loa és recitada pel «Pròlech», personatge que després farà el paper d'«Areu Riudoms».

6. Francesc de Borja i Aragó, virrei de Catalunya durant els anys 1539-1541, va destacar per la severitat en la lluita contra el bandolerisme.

a las mans de Don Francisco.	
Aleshores estigué	75
ab repòs est Principat,	
pues ningun lladre hi hagué	
de molts anys a esta part. ⁸	
En la centúria sis-cents,	
que fou la pròxim passada,	80
també hi hagué grans escarments	
contra bandolers y lladres	
a causa que'ls camins reals	
anàvan plens de canalla,	
no havent-hi algú fiat	85
per poblats ni per las casas.	
En estos temps va regnar ⁹	
Serrallonga ab sa quadrilla,	
causant en est Principat	
gran confusió y ruhina. ¹⁰	90
Anàvan robant a uns y altres	
sens perdonar a ningú;	
fins la frontera de Fransa	
no y havia home segur,	
que com era gran sa quadrilla	95
de fadrins y molt valents	
no gosava la justícia	
de alçar-los somatents. ¹¹	
Cinquanta y tants crech que eren	
tot junts en lo regiment,	100
y tots pràtics en las armas	
defensant-se fàcilment.	
No obstant vingué a reduhir-se	
si fa no fa a la mitat. ¹²	

7. 67-74. Fet ocorregut durant la nit del 5 al 6 de gener de 1540 (veg. abans 4, A).

8. El virrei Francisc de Borja, en carta a l'Emperador del dia 10 de febrer de 1540, afirma que el Principat gaudiria d'una pau absoluta si no fos per les colles de Sentmenat i Pujades, que continuaren bandolerejant després de l'anècdota referida (veg. Pedro J. BLANCO, S. J., *El virreinato de San Francisco de Borja en Cataluña*, 60-61).

9. *Regnar*, en el sentit de 'dominar', 'prevaler'.

10. L'any 1622 en Serrallonga és acusat públicament per primer cop d'un acte delictiu (amagar unes capes i comprar un mul robat). L'any següent participa ja en un afer bandidesc pròpiament dit, quan amb el seu germà assalta una masia. Cal que situem el seu «regnat», per tant, entre el 1623 i el 1633, data de la seva captura (veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, 67-128).

11. Contra la banda d'en Serrallonga sí que foren alçats sometents. Meluco: «Juezes y Alcaldes de Corte / han salido vezes tantas / contra él, que es imposible / escriuirlas o contarlas». Tant la gent com les autoritats municipals, però especialment als llocs de Rupit, Susqueda, Taradell, Vilanova de Sau, Querós i Viladrau, van fer els possibles per escapar-se de l'obediència de les crides (veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*).

12. L'autor es refereix a la traïció de què fou víctima la colla d'en Serrallonga a França (veg. abans, 4, C).

Alashoras a rendir-se 105
 se veren molt precisats,
 y ens mans de la justícia
 y a Barcelona aportats
 dintre de molts breus dias
 se veren escorters.¹³ 110
 (Ja ho veyeu, irats valents,
 vostras vidas en què pàran.
 Deixau eixas valentias
 y lo dur pes de las armas.
 Invocau tots a Maria 115
 y abraçau tant Santa Mare
 y demanau-li de veras
 que'ns empària nostras ànimas.¹⁴
 No'm voldria dilatar
 en referir esta tràgedia, 120
 pues ho veuran representar
 luego en una comèdia.
 Atenció, noble auditori,
 que Serrallonga ix ara,¹⁵
 y ab ell an Xacó Panedas 125
 y la senyora Joana.¹⁶

(*Farà cortesia*)

[*Ball de Serrallonga*]

Comença lo Ball de Serrallonga ballant la xacona Serrallonga, Joana y Xacó Panedas, y dirà Serrallonga lo següent:

Atenció, que us vull contar
 algun tant de ma bravesa,
 però molt sensillament,
 que'l ser llarch'sol causar pena. 130
 Aixís dich que jo nasquí
 en aquesta nostra terra

13. Quan en Serrallonga fou fet presoner, l'1 de novembre de 1633, la seva colla ja havia desaparegut i ell feia dos anys que feia de bandoler sol amb la Joana Massissa. Fou ajusticiat, efectivament, el 8 de gener de 1634.

14. Els versos 111-118, que per la seva intenció moralitzadora desentonen de la resta de la lloa, figuren escrits en full a part. A l'apèndix de 1767, s'especifica on han de ser recitats.

15. El verb *eixir* ha de ser entès en el sentit que avancen unes passes per tal de destacar dins el rotlle que formen els actors.

16. Els versos 123-126 es repeteixen també a la lloa del 1767 (vv. 76-79).

- de Catalunya la bella,
que ho és per naturalesa.
En sustentos molt abunda 135
y en minas de gran bellesa,
també és molt fèrtil ab grans,
en vins de molta finesa.
De carns, fruytas, cànems, llanas,
és tan abundant de oli y pesca; 140
bé sabem que sols nos falta
espècies y prima tela.
De ninguna part se conta
com de Cardona'l portento,
donant-nos sal cristallina 145
no per un, sí per molts regnes.
La càssa que va pels ayres
seria la terra plena,
sinó que fins los pastors
sabem jugar l'escopeta. 150
Y sobretot és la gent
tant deliciosa y tant destra
com se veu per experiència
ja per armas, ja per lletres.
Y tornant jo en mon principi 155
dich que de Viladrau era,¹⁷
que primer per Joan Sala
tota la gent m'anomena.
Però després Serrallonga¹⁸
me digueren tot a tesa,¹⁹ 160
que per ser jo tant valent
a tothom mon nom aterra.
De Rocaguinarda que
(Fa tres passos endavant y se'n torna a son lloch)
gran bandoler en supèrbia,
comensí seguir los passos 165
y apèndrer algunas reglas.²⁰
Dins poch temps tinguí grans fums,
junt jo y ma quadrilla bella
de fadrins subjectats tots

17. Efectivament, hi va néixer el 23 d'abril de 1594. *Alcover* diu que era fill de Besalú; *Pardines*, en canvi: «A Viladrau penso anar / que n'hi ha fadrins valents, / d'aquestos ja n'estich cert, / que'ls demés *me són parents*».

18. El seu veritable nom era Joan Sala i Ferrer. Va prendre el sobrenom en casar-se el 1618 amb Margarida Serrallonga, de Querós, per tal com va anar a viure a la seva masia en qualitat de pubill.

19. *A tesa*, 'en abundància, sense limitacions ni interrupcions'.

20. En Serrallonga i en Perot Rocaguinarda no van coincidir mai (veg. abans, 4, B). Altres versions cauen també en aquest anacronisme. *Gràcia*, però, no tan sols no acull aquest bandoler

en seguir ma obediència.	170
Per tot aquest Principat n'e fetas moltes empresas, que ab una part y en altre sempre fiu algunas presas.	
Que per apretat que fos sempre vaig obrir prou bretxa, que qui am venia al devant rendit o mort queya en terra.	175
A fins al regne de Fransa passava jo a fer la meva, y allí ab differents partits me'n portí molta moneda.	180
Un traginer volguí robar allí en un collet o serra. Ell sobre de mi as llansà y las forças me subjecta.	185
Però al mateix punt Joana, (<i>Li fa acato ab lo cap</i>) ab grandíssima prestesa, al que arrendir-me creu promptament la vida lleva. ²¹	190
Moltas ne vaig fer y d'altres ne hauria encara fetas sinó perquè am va trahir una amistat no verdadera. Allí prop Santa Coloma ²² fou ma trahició bella, d'en Jufre y d'en Manyà y an Mir que la ordena. ²³	195
Encomanant jo las armas perquè'l serraller las veja, ells la pólvora me'n trauchen	200

entre els seus personatges, sinó que fins i tot a la cançó *Joan Sala i Viladratu* recitada per en Serrallonga, se salta els versos que relacionen els dos capitans: «Veient-me avorrit del món, / perseguit de la justícia, / aní amb En Roca Guinart, / si me'n vol en sa quadrilla. / Divuit anys vaig anar amb ell, / perseguint la mala vida; / jo li mirava els profits / i ell a mi no me'ls mira». (AMADES, *Folklore de Catalunya*, II, 654). *Pardines*, en canvi: «Jo bé solia reinar / al temps de Roca Guinarda / y me servia de criat / y ell me dava algunas trassas».

21. Observeu que l'episodi narrat als versos 183-190 és el que s'escenifica als versos 1.084-1.132. Pot ser que es correspongui amb algun fet protagonitzat per la Joana més que no pas per en Serrallonga, ja que coincideix mínimament amb una anècdota que ens ha arribat a través del romanç de Lamuela: «La amiga que aquesto vio, / un pedreñal ella saca, / y a vno allí le tiró / por ver si su amigo escapa».

22. L'episodi descrit als versos 195-210 coincideix molt estretament amb els romanços de Lamuela i Meluco (veg. abans, 4, C). *Lamuela* no concreta el lloc; *Meluco*, en canvi, coincideix amb el que diu Serrallonga en el present text (v. 195).

23. Per al nom dels traïdors, veg. abans, 4, C.

y las carrègan de arena.	
Concertats ja los traydors,	
una parada me'n féran,	
que passant jo descuydat	205
me trobí al mitg de la feyna.	
Promptament fuy jo a las armas,	
y com fou vana ma prestesa,	
com no'm valen! Fuy pres	
y lligat ab greus cadenas.	210
Portaren-me a Barcelona	
y fou presta ma sentència	
de morir escorterat,	
portat a la Creu Cuberta. ²⁴	
La desditxa mia fou	215
que's fes ab tanta prestesa,	
perquè lo endemà arribà	
un perdó que'l Rey ordena. ²⁵	
Preneu exemple de mi,	
hòmens de forças y tretas,	220
que'l bon viurer no és morir	
y'l mal viurer és mort certa.	
May vos faltaran traydors	
per més que viscau alerta,	
que la ditxa o desditxa	225
ve de la mà sempiterna.	
Però no's pot dir tot	
per ser tant mala la lletra,	
que encara n'i queda més	
per a fer-ne una comèdia.	230
Y ab lo permís concedit	
passaré avant ma tarea.	232
Valor tinch per castigar ²⁶	
llochs y vilas de la plana,	
puix me està afavorint	
lo costat de na Joana.	236

24. En Serrallonga va haver de passar més de dos mesos a la presó abans de ser executat. Va ser durant aquest interval que aparegueren els escrits de Lamuela i Meluco.

25. L'anècdota descrita als versos 215-218, no documentada, és evidentment falsa i no pot ser deguda més que a la voluntat literaturesca de mitificar melodramàticament el bandoler.

26. Observeu el canvi brusc de ritme: s'abandona la rima que havia estat constant durant tot el parlament d'en Serrallonga, que acabarà ara amb quartetes de rima encadenada. L'estil és també evidentment diferent, i a partir d'aquí d'una qualitat inferior. Això i el fet que el bandoler es torni a presentar més endavant (v. 249) ens fa pensar que es tracta de dos textos sobreposats, el segon dels quals fóra d'origen popular –com el cos del ball– i el primer, un afegitó posterior. Numerem els versos, seguint l'estrofa, de quatre en quatre, fins que, a partir del vers 340, comença un seguit d'estrofes irregulars i tornem a fer-ho de cinc en cinc.

	La bandera tinch alsada, (<i>Pren la bandera y fa una gràcia</i>) molta gent fas tremolar, en mostrar la mia cara tot lo món se ha de espantar. 240	
	En los plans y las montanyas prodomina mon valor, los presidis y murallas ja rompré sense temor. 244	
	Si lo nom voleu saber de ma vida y grandesa, aquí estich per satisfer y donar-lo ab prestesa. 248	
	Serrallonga és mon nom, capità de bandolers. Tinch de serrar a tothom y robar los passatgers. 252	
Xacó Panedas: ²⁷	En que ²⁸ sias gran valent penso no u faràs tot sol: hauràs de menester gent del lloch de Castelltersol. 256	

(*Bàllan la xacona*)

(*Posaran un rusch al mitg del Ball y un gat dins, y rodaran lo rusch fent accions de picar-los las abellas*)²⁹

Serrallonga:	Valentia tinch molt gran sols ara per fer aquesta, en guardar aquest aixam per menjar alguna bresca. 260 No fas cara de valent ³⁰ puix que tems en esta empresa.
--------------	--

27. Bandoler que es correspon amb el «Xico Panedas» de *Pardines*, el «Xacó Panada» de *Gràcia* i el «Xaca Panada» d'*Alcover*. Segons Joan Fuster, es tracta del bandoler Francesc Penedas, àlies lo Gurigai, de la colla d'en Serrallonga (veg. M. SUNYER, *op. cit.*, 8).

28. *en que*, amb el valor d'anc que', o sigui, «encara que».

29. L'episodi del rusc i la mel (versos 257-288) no es repeteix a les altres versions. A *Gràcia*, però, sembla com si fos un tema oblidat ja que hi trobem alguna referència literària, per bé que no dramàtica.

30. El parlament dels versos 261-264 deu correspondre a en Xacó Panedas, tot i que no s'especifica al manuscrit.

- No hauràs de menester gent,
sols ab fum faràs la guerra. 264
- Valent Fadri:* Xacó, vés a poch a poch:
las abellas te picaran
y després la gent te diran
que fas cara de badoch. 268
- Serrallonga:* Joana, veniu ensà,
entrareu en la conversa,
(*Xacó Panedas posarà foch a la carretilla del gat*)
apetit podé aus vindrà
de menjar alguna bresca. 272
- (*S'acostarà Joana al peu del rusch*)
- Valent Fadri:* De mel crech que no n'i ha
ni may n'i haurà tampoch:
abans jo tindria por
que no n'eixís algun llop. 276
- (*Valent Fadri ab lo peu gira lo rusch y Joana tira un cop de pistola al gat*)
- Xacó Panedas:* Pobra funció havem feta,
y que mal aprofitat!
Pensant menjar alguna bresca
y del rusch n'ha eixit un gat. 280
- Serrallonga:* Per la Joana am sab greu.
Penso que estarà prenyada,
que's pensava menjar mel
y no se n'untarà la barba.³¹ 284
- Joana:* Si no me n'unto la barba
no fareu tampoc ni vós,
que ja sé que us sab prou bona
suposat sou de Carós. 288

31. *Gràcia* (text corresponent als versos 279-284): «VELL: Enllestim a brescar lo buc, que la Joana diu que està prenyada, / se pensava manejar mel / i no se n'untarà la barba. / VELLA: Si està prenyada bé parirà / la senyora capitana, / si ella vol menjar mel / que vinga ella a brescar-la; / que la bresca que traurem / li agradarà poc lo tastar-la».

- Serrallonga:* De Carós traguí mon nom,³²
de Carós ma muller era,
allí tinch jo mon retiro 292
per ser tan aspra la terra.³³
- Joana:* Serrallonga, vós de mi
sembla que feu poch cabal,
sé arrencar³⁴ de una daga
y com heu vist de un padrenyal.³⁵ 296

(Ballar la xacona)

- Serrallonga:* Joana, sempre tindreu
de mon cor la majoria,
los fadrins elegireu
per formar la companyia. 300
- Joana:* Pendreu de mi lo consell
y tindrem valents soldats,
anirem a Taradell
que y haurà desafanats.³⁶ 304
- Serrallonga:* An Cristòfol s'i passeja
y an Tocasson també,
encara n'i ha un altre
qu'és al fill del carnicer.³⁷ 308
- Xacó Panedas:* Serrallonga, ja he sabut
que a Taradell éreu estat,
vinch a vèurer què volíau
puix que no m'i havíau trobat. 312
- Serrallonga:* Veritat és que y vaig ser,
cercava fadrins soldats
dispostos y ben armats
que'ls havia menester. 316

32. Es refereix al sobrenom, pres de la seva dona Margarida Serrallonga, de Querós. *Gràcia:* «GOLLUT DE CARÓS: Serrallonga, Déu vos guard, / jo som el Gollut de Carós, / d'aquella mala terra / d'on solíeu córrer vós».

33. Durant els primers anys de bandidatge, en Serrallonga prenia la pròpia casa com a refugi, i no va ser fins el 1626 que la va deixar per fugir a la muntanya. *Lamuela:* «Y empeçando en una muerte / a manifestar su saña, / persiguióle la justicia, / mas fue su assylo su casa».

34. *arrencar*, 'treure una arma per ferir'.

35. *Pardines:* «Sé tirar de la pistola / he armat el pedrinyal».

36. *desafanat*, 'sense afany, sense pressa'. *Gràcia:* «desenfeinats»; *Pardines:* «desvagats».

37. *Gràcia:* «En Xuriol s'hi passeja / i en Xiconet també, / encara n'hi ha un altre, / lo fill gran del Carnisser». Els noms coincideixen amb *Pardines*. Tots dos llocs hi afegeixen, també, el cognom d'en Cristòfol, Madragueres (*Pardines:* «Madriqueras»).

- Xacó Panedas:* Jo som an Xacó Panedas,
natural de Taradell;
de las balas las primeras
han trepat la mia pell.³⁸ 320
- Serrallonga:* An Panedas lo Xacó
aporta la pell trepada.
Jo no't vull per companyó
(*Li dóna una empenta*)
fins la tingas ben curada. 324

(Ballar la xacona)

- Valent Fadri:*³⁹ Serrallonga, gran joyell
per a vós penso seré;
arribat de Taradell
per a fer-me bandoler. 328
- Serrallonga:* Valerós seràs, fadri,
per a fer-te bandoler.
Diràs-me com te fas dir
si per cas t'e menester. 332
- Valent Fadri:* Serrallonga, per a mi
valentia ha de ser,
direu-me Valent Fadri,
an Xacó del Carnicer.⁴⁰ 336

(Ballar)

- Tocasson:*⁴¹ Serrallonga, Déu vos quart,
la Joana y tot lo món,
si'm voleu a la quadrilla
som pràtiche d'anar pel món. 340
- Serrallonga:* Diràs-me com te fas dir
si per cas cosa te mano.

38. *Gràcia*: «la primera escopetada / me n'han trepada la pell». *Pardines*: «entre batallas y bregas y desafiadas / m'han trepada la pell».

39. A *Pardines* en Tallaferró es presenta així: «Serrallonga, em podeu dir / per lo nom, *valent fadri*, / y per sobrenom Tallaferró».

40. A *Gràcia*: «Lo fill gran del carnisser», nom amb què es presenta. A *Pardines*: «Carnisser».

41. Es tracta del bandoler Jaume Masferrer, àlies Toca-son, executat a Barcelona l'any 1631. Pel que fa a les cançons populars que li foren dedicades, veg. abans 5, C.

- Tocasson:* Direu-me Joseph Tallada,⁴²
natural de Campredon,⁴³ 345
y cada pas que camino
ja cuydo càurer de son.
- Serrallonga:* Tu ets an Joseph Tallada
y fas cara de somiós.
Mira que en ma companyia
no he menester dormidors. 350
- Tocasson:* Escoltau ab brevedat
que us vull dir ab censillesa
un tant de mas valentias
que he fetas en esta terra.
Serà dir-vos sols lo menos 355
de ma vida y costums,
sols perquè pugau compèndrer
jo si obro bé los ulls.

(Ha d'obrir bé los ulls)

- Allí al coll de Mal Rem,
qu'és vora de la frontera, 360
estiguí tota una nit
asubjat contra la terra.

(Farà com qui se ajau)

- Y acostant-se ja lo dia
veig venir dos despedits.
Jo ab un crit de «Ningú moga!» 365
los tinguí tots aturats.
Ells anàvan ben tractats,
portaven molta moneda,
lo que aus puch dir ab veritat

42. Aquest nom no es correspon amb el real. Sabem, però, que en Lluís Tallades, àlies el Gollut (amb aquest sobrenom participa al ball de Gràcia), que inicià la vida bandidesca l'any 1629, havia format part de la quadrilla d'en Serrallonga.

43. Aquí hi ha una confusió important d'aclarir; si bé no sabem d'on era fill en Toca-son, el que podem assegurar és que el fet que aquí aparegui el lloc de Camprodon només pot ser degut a una errada per la qual es confon el terme geogràfic amb el noi que va matar el bandoler, Montserrat Camprodon, tal com consta a dues de les cançons d'en Toca-son (J. GIBERT, *Aplec de cançons de bandolers*, 60-63).

que jo an tinc una olla plena. 370
 Allí al coll de Taradell⁴⁴
 vaig robar un argenter,
 que de l'or que ell portava
 jo me'n vaig provehir bé.
 Serrallonga y fadrins, 375
 no us espanteu de diners,
 que entre doblas y trentins
 jo an tinch plens tres bogaders.

(Ballar)

Parrutxó: Cristòfol lo Parrutxó 380
 és assí per bandoler,
 atrevit y gran brivó
 per robar un galliner.
Serrallonga: Bandoler seràs molt bo
 ja que tens tant bona trassa,
 dar-te tinch per gallardó 385
 lo galet y carabassa.⁴⁵
 Cada'l dia robaràs
 cent capons y deu gallinas,
 y aquellas portaràs
 que del gall seran vehinas. 390

(Ballar)

*Juncadella:*⁴⁶ Serrallonga, per servir
 a la Vostra Magestat,
 sens menjar ni bèurer vi
 tot anit he caminat.
Serrallonga: Diràs-me com te fas dir 395
 si per cas romans darrera.
 La cara no't pot mentir
 de gallina sornaguera.
Juncadella: Juncadella, cosa rara,
 natural de San Pedor. 400

44. Al coll de Taradell és on es va esdevenir la mort del bandoler.

45. *Carabassa*, 'Recipient per a líquids, de forma semblant a una carabassa vinatera'.

46. *Gràcia*: «Hereu Juncadella»; *Pardines*: Llongadella.

- A la primera escopatada
ja'm só concagat de por.⁴⁷
- (Ballar)
- Genestar*:⁴⁸ Per a fer-me bandoler
som vingut de bona gana,
y robar tot lo diner 405
dels pagesos de la plana.
- Serrallonga*: Tu serás bon bandoler
y amich de na Joana
si robas tot lo diner 410
dels pagesos de la plana.
Diràs-me sens reparar
com te diuhen a las festas.
Cara tens per a robar
y muntar per las finestras.
- Genestar*: Som hereu del Genestar, 415
àlias la Guineuheta;
si dat me'n só a robar
me n'és causa lo planeta.⁴⁹
- (Ballar)
- Tallaferro*:⁵⁰ Serrallonga, Déu vos quart
a vós y als demés, 420
sols per fer-me bandoler
avuy vinch de Granollers.
- Serrallonga*: Ja n'estich ben informat
de las tevas valentias,
sols per a tu vaig anar 425
a Granollers estos dias.

47. Tant *Gràcia* com *Pardines* hi afegeixen la resposta d'en Serrallonga (veg. abans, 8, A). Els dos llocs coincideixen també a fer el bandoler fill de Sampedor.

48. Es tracta del bandoler Jaume Ginescar, àlies la Guineu, de la colla d'en Serrallonga. A *Gràcia*: «Lo hereu Ginestà de Marlan»; a *Alcover*, «Ginestar».

49. *Gràcia*: «(...) jo som lo hereu Ginestà de Marlan, / per sobrenom Ginueta, / si me'n som posat en mal / me n'és causa la bargueta».

50. Tallaferro fou un bandoler nyerro que no va coincidir mai amb en Serrallonga, ja que va ser ajusticiat l'any 1616.

- Tallaferro:* Dē la casa de hont só fill⁵¹
ja me n'han tret a tots ops,⁵²
ara no vull fangar més
ni menos portar esclops. 430
En vèurer que no treballo
ja me'n diuhen Dansa l'Ombra.
Jo he pensat: «Més val que vajas
per fadrí d'en Serrallonga».
Serrallonga, si'm voleu 435
a la vostra companyia,
de mi tindreu un bon soldat
y de altre part un bon lladre
per qualsevol disbarat.
- Serrallonga:* Tu que portas carrabina⁵³ 440
y padrenyals y panart⁵⁴
molta gent enganyaràs
si no ets valent soldat.
Diràs-me com te fas dir,
tu que véns tan ben armat? 445
- Tallaferro:* Jo só Jaume lo fadrí⁵⁵
y per sobrenom Tallaferro,
que per tot allí ahont jo passo
de por tremola la terra.

(Fa una ralla ab lo sabre a terra)

- Serrallonga:* Tu ets Jaume lo fadrí, 450
la terra fas tremolar.
Antes de assí no me'n vaja
te'n tinch de fer capità.⁵⁶
- Tallaferro:* Serrallonga, molt bé me està.

51. A *Gràcia* el parlament dels versos 427-434 el fa en «Dansa les Ombres». Observeu com, efectivament, els noms no es corresponen, i que als versos 446-447 el bandoler es tornarà a presentar, llavors correctament.

52. *a tots ops*, 'Per a totes les necessitats'.

53. Els versos 440-443 són iguals que a *Pardines*.

54. *panard*, 'mena de sabre'.

55. *Pardines* oblida el nom i el substitueix per un adjectiu; el bandoler s'hi presenta com a «Valent Fadrí», sobrenom que es correspon amb el d'un altre bandoler de Tona, en «Xacó del Carnisser» (veg. vv. 335-336).

56. *Pardines*: «Aquí és el Tallaferro / la terra fa termolar, / si me'n vaig d'aquesta terra / a ell deixo capità» (versos 450-453).

- (Ballar)
- Gavatxó:⁵⁷ Serrallonga, Déu vos guat. 455
 Soy garsó mais que valent,
 padrenyaus tray y panart
 per bé matar tuta la gent.⁵⁸
- Serrallonga: Gran amich lo Gavatxó, 460
 de França vingut per mi;
 dar-te tinch per un porró
 dos florins y un trentí.
- Gavatxó: E mon Déu, bravi porronch,
 Serrallonga, a la santé...
- (Beu)
- (Y torna) Par di pla me sabi bonch, 465
 bé cal tornar par ma fué.
- (Ballar)
- Brivart:⁵⁹ Serrallonga, he caminat
 tot anit per mals camins.
 He sabut que vós cercàveu
 una esquadra de fadrins. 470
- Serrallonga: Diràs-me com te fas dir
 antes no fassam los actes,
 que veig que vas enfilat
 per la jupota de cartas.

57. El bandolerisme català s'alimentava –entre d'altres marginats– d'emigrants gascons que, tant per qüestions ideològiques com econòmiques, havien de fugir del seu país i provar sort al nostre. Tenim constància, així, que formaren part de la quadrilla d'en Serrallonga en Joan N., àlies o lo Gavatx Roig; Joan N., àlies lo Gavatx d'en Mir; el Gavatx d'en Serrallonga i el Gavatx d'en Sala, bé que no sabem a quants individus corresponen aquests quatre motius (veg. JOAN CORTADA, *op. cit.*, 11-12). Aquest personatge apareix a totes les versions del ball: en una del *Penedès*, representada a Sitges l'any 1877, en Serrallonga el presenta així: «Aquí està lo Gabaix / que lo seu nom és francès, / i feu tocar lo somatent / a Sant Cugat del Vallès» (veg. *Balls, Danses dialogades o Teatre de plaça*, Sitges 1980, pàg. 9). Veg. també abans, 7, A.

58. Tant a *Gràcia* com a *Pardines* el «Gavatxó» parla d'aquesta manera afrancesada, tot i que el seu parlament és molt diferent d'aquest. A tots dos llocs en Serrallonga es vol aprofitar de la seva estupidesa per tal de fer un canvi profitós.

59. Aquest personatge es correspon mínimament amb l'«Estudiant» de Gràcia.

- Brivart:* Serrallonga, só Brivart;
aquesta és la mia vida:⁶⁰ 475
de lletra me han ensenyat,
vo'n vull dir una partida:
«As, rey y sota: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa la bóta. 480
As, rey, sota y cavall: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa padrenyal.
As, rey, cavall y bagassa: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa la carabassa».
- Serrallonga:* Val Déu, Brivart, 485
que bé que has estudiat!
Te'n fas pare del bordell,
puix tant bé te ets aportat.

(Ballar)

- Petit d'Aytona:* Tot anit he caminat 490
per vení-us a trobar a vós,
que ja sé que sou l'areu
de la plassa de Carós.
- Serrallonga:* Diràs-me sens reparar
com te diuhen sens vergonya.
- Petit d'Aytona:* Jo só'l gran Petit d'Aytona 495
que mas hassanyas pregona,
y comunament per la montanya
és gran ma trassa y manya.
- Serrallonga:* Ja't conech, Petit d'Aytona,
y segons lo que altres me han dit 500
ets un bargant axurit.
Ja u denota ta persona.
- Petit d'Aytona:* Y per ta defensa,
Serrallonga, creu-me, espera 505
que nostra amistat serà
molt certa y verdadera.

(Ballar)

60. *briva*, 'Vida de malfeineria i dolenteria'.

- Dansa l'Ombra:*⁶¹ Serrallonga, Déu vos quart.
Aquí vinch de bona gana
per servir de nit y dia
a vós y vostra Joana 510
- Serrallonga:* La plassa de bandoler
ja te la tinch concedida,
y vull escriurer ton nom
en la nostra confraria.
- Dansa l'Ombra:* Jo só aquell bandoler 515
tant celebrat Dansa l'Ombra.
Faré tremolar al món
al costat d'en Serrallonga.

(Ballar)

- Rocaguinart:* Déu vos quart, an Serrallonga,
y a la Joana també. 520
Si'm voleu a la quadrilla
per vostre servey seré.
He vingut per a servir-vos,
Serrallonga y Joana,
puix me fas anomenar 525
bandoler Rocaguinarda.
- Serrallonga:* Rocaguinarda, si vas
al Congost a fer parada,
dels traginers portaràs
prou diners cada vegada. 530
Altre cosa he pensada,
crech que reseixirà bé:
vull robar cinch-centas lliuras
y assotar un traginer.⁶²

(Ballar)

61. Marxant vigatà que s'anomenava, en realitat, Simon de l'Ombra. A *Alcover*; «Simon de l'Hombre»; a *Gràcia*: «Dansa les Ombres»; a la versió del Penedés representada a Sitges, «Simon de Londres». Aquest personatge ja s'havia presentat amb el seu sobrenom, en lloc del de Tallaferrero, al vers 432.

62. Aquest fet es representarà als versos 1.084–1.132, on en Rocaguinarda, efectivament, pegarà a un traginer.

- Pera Gay:*⁶³ Jo som an Pera del Gay,
natural de Sant Llorens;
tots estos fadrins que meno
tots són lladres y valents. 535
- Serrallonga:* Tu ets an Pera del Gall
y menas quadrilla armada. 540
Dar-te vull sense engany
vi, galet y carabassa,
que quant hages de fugir
pugas pèndrer bon coratge.
- Pera Gay:* Serrallonga, ma quadrilla
en qualsevol ocasió 545
mostrarà sa valentia,
que tothom és bon brivó
per servir-vos nit y dia.

(Ballar)

- Sulroca:* Serrallonga, Déu vos quart 550
junt a la Joana vostra.
Per apèndrer de robar
més de cent escuts me costa.
- Serrallonga:* Bé y posaria una posta⁶⁴
que encara no'n sabràs prou. 555
Jo veig que tens pas de bou,
ets⁶⁵ punyal dintra la gospa.⁶⁶
Com te dius bé u diràs prou.
- Sulroca:* Jo só lo hereu Sulroca,
habitant en Tavartet; 560
per deutes me han tret de casa
hi'm sab mal ara ab al fret.
Quant mon pare va morir
me deixà los béns ben quitis,

63. Aquest bandoler, quan es presenta a *Gràcia* i a *Pardines*, és acompanyat per altres bandolers per tal com és també cap de quadrilla. I al final del text de 1760 hi ha l'afegitó següent, que caldria inserir abans del vers 535:

(Quant lo Pera Gay eixirà portarà una bandereta y dos fadrins de cada filera lo seguiran, y dirà):

Pera Gay: Serrallonga, quart-vos Déu.
Serrallonga: Qui sou vós ab tanta gent?

64. *posar una posta*, 'apostar'.

65. *ets*, sembla la variant de l'article definitiu derivat d'*ipsum*.

66. *gosna*, 'guaspa, peça ornamental de metall, a manera de gotet, aplicada a l'extrem inferior d'un bastó, llança, baina d'espasa, etc.'

- però me deixà un plet 565
 que m'ha causat grans deficiis.
 Entre jutges y notaris,
 procuradors y demés,
 anava dels uns als altres
 sempre portant-los diners. 570
 Quant veuhen que no tinch res
 y que u he tot acabat,
 me remet lo un a l'altre,
 que'm veig desesperat.
 Serrallonga, si'm voleu 575
 a la vostra companyia,
 vos prometo devant vós
 ser bo per cap de quadrilla.
 Jo tot sol ne valdré dos.
Serrallonga: No t'espàntias, tu, Sulroca, 580
 que si tu ab mi te'n vens,
 que dintre de molt poch's dias
 tindràs quitis tots tos béns.
- (Ballar)
- Atrevit:* Serrallonga, he sabut 585
 que haveu estat a Moyà,
 que cercàveu lo Atrevit,
 bé an devíau confiar.⁶⁷
- Serrallonga:* Veritat és que hi vaig ser
 poch temps ha sols una nit,
 digas-me si per ventura 590
 serias tu lo Atrevit.⁶⁸
- Atrevit:* Apar que voleu dubtar
 si só lo Atrevit o no:
 de matar y de robar
 ja ne puch donar lliçó.⁶⁹ 595
 Que perquè una vegada
 un batlle me amenassà,
 per entremitg dels ronyons
 un punyal lo atravessà.

67. *Gràcia:* ATREVIT DE MOYÀ: «Serrallonga, a mi m'han dit / que havíeu passat a Moyà, / que buscàveu lo Atrevit, / bé en devíeu confiar».

68. *Gràcia:* «Veritat és que hi vaig ésser / gran temps ha en una nit, / veritat poria ser / que buscàs lo Atrevit».

69. *Gràcia:* «Sembla que hi dubtau / si só lo Atrevit o no; / per venjar-me i compositar / jo bé en puc donar raó (...)».

- Y en la vila de Sallent
hi vaig composit un frare,⁷⁰ 600
li robí tots los diners
y la túnica y lo àbit.
Y una vegada per mar
me ensenyorí de un vaixell,
me carreguí de or y plata. 605
Mirau mon atreviment,
y ab això coneixereu
si só lo Atrevit Valent.
Serrallonga: Home atrevit y valent, 610
gran lladre de mar y terra,
serias bo per la guerra;
may te faltará un ratent.

(Ballar)

- Rocamora:*⁷¹ Serrallonga, Déu vos quart
ab tota la camarada; 615
si'm voleu a la quadrilla
jo seré al cap de brigada.
Serrallonga: Digas-me donchs tu qui ets
que vingas en aquesta hora,
que si no dus bons papers 620
te hauràs de quedar defora.
Rocamora: Jo som lo hereu Rocamora
y natural de Alcové.
Vinch en vostra companyia
sols per fer-me bandoler.⁷² 625
Serrallonga: Tu ets aquell Rocamora
y vols seguir aquesta vida,
dem-nos los dos un abràs
(S'abràssan)
perquè ningú se'n desdiga.⁷³

70. *Gràcia* «(...) de la feta de Sallent. / Aquesta que us desagrada!, / en vaig composit un frare / i encara el daré content».

71. Aquest bandoler apareix a les altres tres versions que considerem. El seu parlament a la de *Gràcia*, però, el fa el bandoler Miquel Ganyada –un altre que figura a les tres variants, mentre que falta a Tona–, sobrenom de Miquel Pandís, àlies Ganyada de Rupit, de la colla d'en Serrallonga.

72. *Pardines*: «Jo só aquell hereu Rocamora / natural d'Alcover, / me'n vinc ab vostre codrilla / sols per ser-ne bandoler»; com a *Gràcia*, on es canvia el nom de Rocamora pel de «Petit Ganyada».

73. *Pardines*: «Tu que bandoler vols ser / de la mia gran codrilla / donem-nos una abraçada / que ningú no se desdiga»; com a *Gràcia*, on el bandoler afegeix: «Serrallonga, a Déu siau, / d'abraçar-vos som estat digne, / vos juro que per robar / ja seré peça ben fina».

(Ballar)

- Petit Cornés:*⁷⁴ Serrallonga y Joana, 630
 Déu vos quart ab los demés,
 si'm voleu a la quadrilla
 seguiré los bandolers.
- Serrallonga:* Diràs-me com te fas dir 635
 si per cas t'è menester.
 En cas que't quédias ab mi
 may te faltarà què fer.
- Petit Cornés:* Antes de dir-vos qui só 640
 tot primer vos vull contar:
 sabreu com ne só novici
 a l'ofici de robar.
 An an Sala de Plantadís
 li'n peguí escopetada.
 Tant prest com ne fou en terra
 —jo ja ho feya per això— 645
 li traguí de las botxacas
 cent cinquanta pessas de or.
 Al Subirà de Santa Creu
 que és al terme de Ozó,
 vaig entrar una capvesprada, 650
 robí esta cadena de or
 que la vull dar a la Joana.
 Teniu, comare Joana,
 de or fi jo crech que és.
 Tindreu eixa recordansa 655
 del valent Petit Gornés.
 Serrallonga y vós, Joana,⁷⁵
 si per cas vos convé res,
 dalt del castell de Basora
 tinch tres ollas de diners. 660
 Totas són de or y plata,
 no són sisens ni ardots.⁷⁶
 Direu-me Petit Gornés,

74. *Gràcia*: «Petit Gurnés»; *Alcover*: «Petit Jornés»; *Pardines*: com aquí, «Petit Cornés». Bandoler que pot ser identificat amb un dels germans Gornés, Antoni i Gabriel, que apareixen al *Procés* contra en Serrallonga (veg. CORTADA, *op. cit.*, 11-12). A l'Apèndix de 1767 s'especifica que ha de portar una banya, un corn i una cadena d'or.

75. *Gràcia*: «Serrallonga i Joana, si vos convenen riqueses, / al castell de Cabrianes / tinc tres olles de monedes / totes plenes d'or i plata, / no son sisens ni ardots», corresponen als versos 657-662).

76. *Sisens i ardots*, monedes antigues, de poc valor.

- natural de Plantadís,
que en matèria de robar
jo sol ne valc cinch o sis.⁷⁷ 665
- Serrallonga:* Tu que n'ets de Plantadís
y natural del Gornés,
jo'm recordo que a quinze anys
robavas los carboners. 670

(Ballar)

(Repetició de Serrallonga que farà als bandolers. Se presentaran devant de Serrallonga los bandolers de un en un tot ballant, y començarà Xacó Panedas a ballar per la filera de la sua part y eixirà tot ballant per al mitg del ball)⁷⁸

- Serrallonga:* És home de gran trassa
en Panedas lo Xacó,
en fiblant la carabassa
- (Beu)
- Xacó Panedas:* és valent com un lleó.
Heu de saber, mon senyor,
que si'm donau facultat
seré del vostre remat
lo més valent y brivó,
com ne podreu dar rahó
en haver-me experimentat. 675
- 680

(Bàllan tots)

- Serrallonga:* Valerós Valent Fadri,
an Xacó del Carnicer,
a robar no pot eixir,
sempre diu que té què fer.
- Valent Fadri:* Sapiau que may me'n falta,
de feyna, com ho veureu,
que ab lo temps coneixereu
que sé bé de tocar l'arpa.⁷⁹ 685

77. *Gràcia*: «I aquí se'n va el Petit Gurnés / natural del paradís, / per ser home petit / per robar en val cinc o sis». A l'Apèndix de 1767 s'afegeixen uns versos que haurien de dir aquí el «Petit Cornés» i la Joana.

78. Aquesta «repetició» no es fa ni a *Gràcia* ni a *Pardines*, on un cop enlestides les presentacions s'esdevé la resolució del ball.

79. Sovint s'empren metàfores musicals per al fet de disparar una arma. Compareu amb

- Cap circumstància no'm falta
per ser dels brivons l'areu. 690
- (Ballar)
- Serrallonga: Tu ets aquell Tocasson
atrevit y gran valent,
per compositar los de Seva
y tots los de Taradell.
- Tocasson: Serrallonga, ja u veureu 695
quant me haureu experimentat.
Jo seré lo més valent
que tingau en lo remat.
- (Ballar)
- Serrallonga: Cristòfol lo bandoler⁸⁰
de marca major serà. 700
En fugir és lo primer,
que las bossas sab girar.
- Cristòfol: Vós vos heu de contemplar
que só més valent que tots,
que per butxacas y bóts 705
ningú me ha de ajudar.
A tothom fas tremolar,
que'ls meus padrenyals són forts.
- (Ballar)

Alcover: «JOANA, (...) i el meu noi per ser tan jove / també té una gran destresa / a saber tocar el piano (...); *Gràcia*: «SERRALLONGA (...) dos flautes tenia en taula previngudes, les tenia que molt bé *haurien sonat* amb so de gallardia». Aquest text, molt deformat, és pres de la cançó popular «Joan Sala i Viladrau», on podem llegir: «A la taula hi ha dos mossos / que em miren com jo me'ls miro, / que ells en porten *flabiols*; / per cert, jo també en tenia. / Que si ells haguessin *sonat* / jo també *sonat* hauria». (AMADES, *Cançoner*, 654).

80. Es tracta del bandoler «Parrutxó», de qui efectivament s'ha dit que el seu nom és Cristòfol (v. 379).

- Serrallonga:* Per a ser de San Padó
te coneixen casi prou,
que a l'estiu, temps de calor,
ab un bót portau lo brou. 710
- Juncadella:* Serrallonga, jo us diré:
això deixem-ho estar.
Jo'm sabré desempenyar;
penso que per ayguader
ningú del món m'i tindrà. 715

(Ballar)

- Serrallonga:* Genestar, en hora mala,
sempre jugas d'accions.
Aparta't de na Joana,
no fasses jochs de brivons.⁸¹ 720
- Genestar:* Serrallonga, gran desfici
és aqueix que teniu vós.
Si voleu ser gelós
heu gafat un pobre ofici. 725
Més que us sia benefici,
gira-vos. Com, què us fa a vós?

(Ballar)

- Tallaferro:* Serrallonga, molt honrat,
vos vull demanar llicència.
Direu si só bon soldat
tornant a vostra presència. 730
- Serrallonga:* Tallaferro, gran valent,
més que més a la parada.
Fa fugir tota la gent
en mostrar la sua cara. 735
- Tallaferro:* Qui pesta vos ho ha dit?
Pensava que no u sabíau!

81. A *Gràcia* aquest bandoler també és apartat de la Joana de la següent manera: «(...) ix-me de prop la Joana, no li fessis alguna treta». Aquest bandoler, si a *Tona* ha hagut d'ingressar al bandolerisme a causa de «lo planeta» (v. 418), a *Gràcia* ha hagut de fer-ho a causa de la «bargueta» (veg. nota 49).

Mes altre cosa diríau
 si sabésseu mon delit.
 Fins assí de tot só aixit 740
 robant més que no voldríau.

(Ballar)

Serrallonga: Gavatxó no pot faltar,
 valentia té per tres.
 Si per cas tinch de robar 745
 sempre vol ser dels primers.

Gavatxó: Futre, je vu voli dir
 que tout sabi esmolar,⁸²
 et també sabi robar
 se may non sabi fugir, 750
 porque mi voli morir
 par votre punt defensar.

(Ballar)

Serrallonga: Valent home és Brivart
 y és bon estudiant;
 a gramàtica és anat,
 molt bé repeteix los Psalms.⁸³ 755

Brivart: Ab los llibres tot se troba,
 això-m dóna gran conort.
 També sé fer de arcabot.
 Si us convé posau-ho en obra,
 luego podeu fer la prova, 760
 ergo seré bo per tot.

(Ballar)

82. Tenim notícies que, a les Mines de Surroca, el «Gavatxó» apareixia caracteritzat d'esmolet, amb una mola penjada al coll, i acompanyat per un aprenent que el seguia amb un càntir d'aigua (RAGUIER, *op. cit.*, nota que precedeix el parlament d'aquest personatge).

83. *Gràcia:* «ESTUDIANT: (...) set anys ha que vaig a estudi / i encara no sé aquests sams».

- Serrallonga:* Tu ets lo Petit de Aytona,
prou ets gran per bandoler
per compositar los de Tona,
no deixar-los cap diner. 765
- Petit d'Aytona:* Això és lo meu contento,
per això me'n vinch ab vós;
no han de tenir repòs
que cert que ja m'o contemplo.
Lo trigar és lo que sento, 770
avuy ne robaré dos...

(Ballar)

- Serrallonga:* O, valentàs Dansa l'Ombra,
sias molt ben arribat,
y puix fas tals valentias
vina sempre al meu costat. 775
- Dansa l'Ombra:* De què m'eu exprimentat
de las meas valentias?
Fins ara tot són follias,
novelas y disbarats.
Mes jo de vostre costat 780
no u mouré de nits ni dias.

(Ballar)

- Serrallonga:* Puix que tens tant bona astúcia
per assotar y robar,
fes que esta vaja plena⁸⁴
de oli per adobar.⁸⁵ 785
- Rocaguinart:* Què voleu fer de tant oli
suposat no teniu peix?
Si voleu vos duré greix
per enllardar un dimoni.
D'assí fins a Sant Antoni 790
robant no y deixaré res.
- Serrallonga:* Pera Gay, ets molt valent
y encara ets més brivó,

84. Potser es refereix a la Joana, que recordem que figura embarassada.

85. Durant el robatori del Traginer, en Rocaguinarda farà omplir una ampolla, efectivament, «de oli per adobar» (vv. 1.103-1.104).

que u dirà tota la gent
 que fas cara de cabró. 795
Pera Gay: Penso teniu gran rahó:
 si no ho som, ho só estat,
 mes ho he renunciat.
 Ara no'm cuydo de això:
 no tinch tal ocasió 800
 perquè no só casat.

(Ballar)

Serrallonga: Tu, Sulroca, ets molt vallaco,
 trigas molt a disparar.
 May te sabs determinar,
 sempre estàs trinxant tabaco. 805

Sulroca: Així de voltas me escapo,
 no vaig tan atribulat.
 Qui dels altres ha escapat
 després jo tot sol lo gafo. 810
 Cap valent teniu més guapo
 sota del vostre estandart.

(Ballar)

Serrallonga: Tu, Atrevit, ets gran minyó,
 molt segàs y molt prudent.
 Pintau-lo pel més valent
 si pot anar de traydó. 815

Atrevit: Eix ardit molt bé al tinch jo,
 prou m'o heu endevinat,
 que sempre me ha agradat
 de anar de trascantó.
 Y és que quant era minyó 820
 vaig eixir ben escapat.

(Ballar)

- Serrallonga:* Rocamora, lo teu nom
y tas hassanyas y fets
ja demòstran tu qui ets:
serás l'escàndol del món. 825
- Rocamora:* Això ray! Ja u diu tothom
de las meas composturas:
com tinch tantas desventuras
que may asserto cap tret.
Mes cregau que tiro dret 830
tirant a fer criaturas.

(Ballar)

- Serrallonga:* Valentia té Cornés,
astúcia y brivoneria;
de tots los de la quadrilla
ell sol n'a menester tres. 835
- Petit Cornés:* Encara no sabeu res,
que jo tinch molt bon cabal:
de borts al sant Ospital
ja n'i tinch xexanta-tres,
sense contar los demés 840
que he fets per los ostals.

(Ballar)

- Joana:* Gavató y dos fadrins,
de gallinas y capons,
pollastres y colomins
robaran a milions. 845
Dels pagesos los moltos,
dels povills a las mullers,
dels ricassos los doblons,
dels fadrins pixatinters.

(Ballar)

- Serrallonga:* Joana, tots los fadrins
portaran provisió:
menjarem quatre bocins
puix tenim ocasió. 850
- Joana:* Mal de mara m'a gafada,
Serrallonga, qu'és assò?
Feu-me fer aygua minvada
de gallina o de capó. 855
- Serrallonga:* Bandoler de San Pedor,
amostra ta abilitat
en fer caldo del millor
ara qu'és necessitat. 860

(Eixirà Juncadella ab un salt devant de Serrallonga y se'n tornarà, aportarà una gran banya y dirà:)

- Juncadella:* Aquí porto lo cuynat,
del caldo la pura flor;
pendreu-lo per aqueix cap,
que tindrà millor sabor. 865

(Joana pendrà la banya y la tirarà per detrás y dirà:)

- Joana:* Serrallonga, só curada.
Alegrem-nos per això:
menjarem una truytada,
certament serà rahó.

(Ballar)

(Aquí pendrà Parrutxó una payella ab una truytada y s'i acostaran tots: primer Xacó Panedas y Tocasson, y després s'aniran acostant los demás junt ab Joana y Serrallonga)⁸⁶

86. L'Apèndix del 1767 s'especifica que en Tallaferro no ha de ser-hi, sinó que rodarà el clos acompanyat per quatre bandolers fins que en Serrallonga no el cridarà.

- Serrallonga:* Parrutxó la fa cantar;
Tocasson ja fa las rostas;
an Xacó per esmorsar
llesca al pa fins a las crostas.⁸⁷ 870
- Joana:* La botella ja la té
Tallaferro, se la mira;
per a vèurer si va bé,
Gavatxó sempre li tira. 875
- Serrallonga:* Genestar las dents escura,
(*ab una banya*)
Juncadella llepa el plat.
A, fadrins, bona postural!
Tothom sia bon soldat. 880
- (*Ballar*)
- Serrallonga:* Acosta't, que farem rostas,
capità dels marjaners,
que quant seran acabadas
ja direm: «No n'i ha més». 885
- Tallaferro:* Jo só Jaume lo fadrí,
capità dels marjaners.
Tots estos fadrins que meno
són lladres com tu mateix.
- Serrallonga:* Torna-te'n y no m'enfàdias
a robar al Llusanès,
que per las ganàncies que fem
assí prou som mercaders. 890
- Tallaferro:* Serrallonga, això mateix,
que tots tindrem bonas mans.
Ola, fadrins, a las armas!
Que íscan a tants a tans!
- Serrallonga:* Jo u faré, per vida mia;
jo tot sol seré bastant
per a tu y ta quadrilla,
en que fósseu altres tants.⁸⁸ 900

87. L'escena del berenar (versos 870-873) no apareix a les altres versions, tot i que hi trobem, però, alguna breu referència: *Gràcia*: SERRALLONGA: «(...) la Joana nostra dama / darem-li la xinxirella, / ella farà xiular la paiella, / en Xuriol farà les rostes / i en Xacó Paneda / llescarà pa fins a les crostes»; *Pardines*: «SERRALLONGA: Nostra dona la Joana / li diuen la Xinxarella, / penso en res serà bona / sinó per xiular la padella; / aquí en Xico Panedas / llesca pa fins a les crostes».

88. Al final del text de 1760 hi ha una nota que diu i «lo Tallaferro palayerà ab lo Serrallonga». Aquest episodi tampoc no el trobem a cap altra versió, al contrari, en Tallaferro és sempre presentat com a amic fidel, fins al punt que *Alcover* el fa esdevenir *germà* d'en Serrallonga, segurament per confusió amb altres bandolers (Joan Sala, àlies lo Tendre, i Segimon, que apareixen al ball de *Gràcia*), que ho foren realment.

- Pera Puig:* Jo som aquell Pera Puig,
só fill de Castelltersol;
tinch de matar an Serrallonga
antes de posta de sol. 905
- Algun:* D'això at guardaràs tu prou,
que fas cara de mussol.
- Negre Roca:* Jo só aquell Negra Roca
de Tona natural,
que per fer-li major mal
li tinch de llevar la moca. 910
- Algun:* No faràs, tu, Negre Roca,
en que sias tant bargant.
Taparàs aqueixa boca
o moriràs de mas mans. 915
- Oliveras:* Jo só Batista Oliveras,
no só fill de per assí,
que si me'n vaig de esta terra
Serrallonga ha de morir.
- Algun:* Qui és aqueix atrevit,
que mal li puga venir?
Vol matar an Serrallonga,
ab mi las vinga a partir. 920
- Jacinto Vila:* Jo só an Jacinto Vila,
natural de San Pedor. 925
Antes de assí no me'n vaja
li tinch de llevar lo cor.
- Algun:* Mala rahó és aqueixa,
diu que'l cor li vol llevar.
Ara ja ho pendré per ell,
basta sia mon capità. 930
- Joana:* No seria un bon passet
que dos amichs se matassen.
Ola, fadrins, quietut,
sinó jo an passo las armas. 935
Mon home y amat Serrallonga,
pren bon ànimo y esforços,
que'ls hòmens que són valents
los dura fins que són morts.
Puix que tanta gent replegas, 940
sias home y no mussol,
que quant ajustats los tingas
no't pòsian lo peu al coll.
Y així, Serrallonga, jo vull vèurer
que cobrem nova amistat, 945
que se vinga ab nosaltres
aqueix capità esforsat.

- Tallaferro:* Serrallonga, vols-me creïurer
que'ns deixàssem de quimeras,
que'ns ajuntàssem los dos? 950
Farem tremolar la terra
si tornam amichs los dos.
- Serrallonga:* Fassem-ho, per vida mia,
fassem tots una codrilla
que, en anar tu y jo devant, 955
farem tremolar la terra
en que vinguia Roldan.
- Tallaferro:* Famosos caps de quadrillas,
escoltau-me y ohireu:
nostra vida se'ns acaba, 960
ja'ns ha dotats lo Virrey.⁸⁹
De cinquanta y tants que éram⁹⁰
tots som cayguts al través,
que si a nosaltres nos agafan
ne faran quatre cortés. 965
De vós primer, Serrallonga,
jo crech dotat vos hauran,
que a més de nou-centas lliuras
tres hòmens fora de mal.⁹¹
- Assí vinch per explicar-vos 970
al que a vós vos trahirà:
serà de vostra sanch pròpria,
un vostre cosí germà.⁹²
- Joana:* Serrallonga, sens tardar
ganas tinch de dir-vos ara 975
comensàssem a deixar
esta vida tan irada.
- Serrallonga:* Na Joana ja retira,
penso per no poder més;
vol plegar aquesta vida 980
y deixar los bandolers.
Joana, si'ns departim
podé faràs mala vida;

89. *dotats*, 's'ha establert una recompensa'.

90. Aquest imprecís «cinquanta y trants» ja havia aparegut a la lloa inicial (v. 99).

91. *tres hòmens fora de mal*: s'ha d'entendre com una part de la recompensa, a més de l'econòmica: consisteix a donar la llibertat o el perdó a tres homes, en canvi de traïr i lliurar a la justícia un altre bandoler. Efectivament, d'aquesta manera s'havia fomentat la traïció i, per tant, el recel entre les colles. Meluco: «[El Duc de Cardona atorga a qui havia capturat en Serrallonga:] Seyscientos escudos de oro / y quatro hombres libres daua / aunque sean bandoleros / por su persona bizarra, / que valen dos mil escudos / y otras mercedes y gracias / que oy añade generoso».

92. No sabem a què es refereix aquí en Tallaferro: els versos 970-974 no tenen sentit dins del ball, ni tampoc referint-se a la realitat històrica.

mentras pugas més m'estim
que seguescas la quadrilla. 985

(Ballar)

- Joana:* Serrallonga, na Joana
sempre dóna bon consell:
deixarem aquesta plana,
anirem tots a Montseny.⁹³
- Serrallonga:* A Monseny no y vull anar,
que és terra de misèria.⁹⁴ 990
que'ls pagesos principals
allí ménjan pa de sègal.⁹⁵
Si per menjar pa de sègal
a Monseny me'n tinch de anar, 995
me n'aniré a Muntanyola
que de forment lo puch menjar.
Joana molt amada,
fassa's vostra voluntat,
mes tinch por de una nevada, 1000
lo temps va desbaratat.⁹⁶

(Ballar)

(*Eixirà Genestar tot ballant per la filera, se presentarà per al mitg del ball y dirà:*)

- Genestar:* Serrallonga, si te'n vas
y deixas aquesta plana,
confio que'm deixaràs
encomanada na Joana.⁹⁷ 1005

93. *Gràcia:* «PERE GAY: Serrallonga, jo diria / que prenguessis lo meu consell, / que deixàssem la mala vida / i mos retiréssim a Montseny». *Pardines:* «JOANA: Serrallonga molt amat / jo diria que prenguessis / el meu consell, / deixessis la mala vida / y ens anéssim al Montseny».

94. *Gràcia:* «A Montseny és curta terra / per poder-nos retirar; / haurem de marxar dins França / si la vida volem salvar».

95. *Sègal*, 'sègol'.

96. *Pardines:* «(...) que tinch por d'una nevada / y veig lo temps desbaratat».

97. *Pardines:* «TALLAFERRO: Serrallonga si t'en vas en França / a dar una passejada / et suplico per amor de Déu / que me deixis la Joana».

Serrallonga: Genestar, no te'n refias,
que vols ésser mercader?
Perdré antes dos mil vidas,
que jo no la deixaré.⁹⁸
Joana, vós seguireu 1010
juntament la camarada,
a mi may me deixareu
per estar més retirada.

(Ballar)

(Ix Compare Joan Bernat)

*Joan Bernat:*⁹⁹ Serrallonga, Déu vos quart
juntament estos senyors. 1015

Serrallonga: Compare Joan Bernat
parlar vol un poch ab vós.
Alegram-nos tots de vós,
compare Joan Bernat.
Podeu dir, vell graciós, 1020
lo de vostra voluntat.

Joan Bernat: Encara que sia vell
me só molt aprofitat.
Allí al lloch de Taradell
molta gent he composat 1025
en agudas campanetas
y cintons ab lo claver,¹⁰⁰
y cistellas y cornetas
y gran còpia de diner.
De valent jo no u puch ser: 1030
sí no fos la mia trassa
no duria cap diner,
ni joyas ni carabassa.

Serrallonga: Joana, serà mentida
lo que diu Joan Bernat: 1035
tenint la barba florida
molta gent ha composat.

98. *Pardines*: «(...) antes no deixaré la Joana / la vida perderé».

99. Aquest bandoler no apareix a cap altra versió, ni tampoc l'episodi que protagonitza. El podem considerar, però, com un antecedent dels personatges «Vell» i «Vella» de *Gràcia i Pardines* (veg. abans, 7, C).

100. *claver*, 'clauer'.

- Joana:* No dúbtiás, per ta vida,
és home Joan Bernat.
May ha dita cap mentida
si a estada veritat. 1040
- Joan Bernat:* Serrallonga, sab-me greu
que no'm cregas, y veuràs:
robaré com deu y deu,
en que vinga Barrabàs. 1045
- La paraula may atràs
he tornada en ma vida,
perquè vejas, y creuràs
may he dita cap mentida.
- Joana:* Ara crech sou gran valent,
compare Joan Bernat: 1050
composau tota la gent
fiant de vostra bondat.
Posau-vos al meu costat:
anirem tots de bon ayre. 1055
- Ballarem, Joan Bernat,
fent anar camas enlayre.
- (Ballar)
- Joan Bernat:* Encara que ja florida
la barba y sia vell,
suplic-vos per vostra vida
pregau de mi un consell. 1060
- Anirem a Taradell
a matar y compositar;
encara que sia vell
molta gent fas tremolar. 1065
- Serrallonga:* Lo teu consell no'm desagrada,
compare Joan Bernat:
anirem de camarada
ja que sou valent soldat. 1070
- Que mal temps y desbarat
a las vilas de la plana
donarem, Joan Bernat,
amostrant la nostra cara.

(Ballar)

- Serrallonga:* Anau armats, fadrins corals?
Respondran tots: De padrenyals! 1075
Serrallonga: Pocas armas per fer mal.
Tots junts: Y punyal!
Serrallonga: Tothom va molt ben armat.
Tots junts: Y panart!
Serrallonga: Lloch de Tona composat, 1080
 te miro molt promptament
 ja que tinch tota ma gent
 ab padrenyals, punyals y panart.

(Ballar)

(Ara eixirà un home ab capa de pastor y tindrà guarnidas unas ancas de pell de moltó y menarà un burro carregat ab dos bóts, y altre a clot de bast, y tiraran en terra lo de clot de bast y dirà lo traginer lo següent vers, y junt eixiran los dos traginers dels matxos)

- Traginer de l'asa:* Traginer, fes-me un servey¹⁰¹
 de ajudar-me a carregar 1085
 ara qu'és necessitat,
 que la fosca am vol gafar.
- Un traginer
 dels matxos:* Si no pots, deixa'l estar,
 que aquí hi ha desafanats,
 que tots estan per fer mal. 1090
 També y és Rocaguinarda,
 no'ns prengué tot lo cabal.
- Traginer de l'asa:* Nos n'anirem tots plegats,
 que farem més del valent,
 que encara que n'iscan quatre 1095
 roncarem com deu y deu.
- Traginer dels
 matxos 1:* Passarem per més avant,
 que assí no y som fiats,

101. Sobre aquest episodi del robatori dels traginers (versos 1.084-1.132), trobem la següent referència a *Gràcia*: «DANSA LES OMBRES: Serrallonga, Déu vos guard, / aquí meno un traginer, / al camí ral lo hem agafat. / TRAGINER: Serrallonga, els minyons m'han agafat / i me demanen los diners, / sent aixís que jo estic cert / que no els estic devent res. / SERRALLONGA: Els minyons t'han agafat / i los diners t'han demanat; / tu no marxaràs d'aquí / que no els hagis entregats, / i si no aneu aquí ab un marge / i ab los fussels passeu-ne los taps / TRAGINER: Aquí vos dono los diners, / salament no em digueu res més».

que n'e vista una partida
de lladres molt ben parats. 1100
Ix Rocaguinart: Estaràs ab tos treballs
y encara voldràs roncar,
ompliràs esta botella
de oli per adobar.

(Li farà umplir la botella y li farà tenir ab cada mà una garra¹⁰² de bót, roderà tot lo clos açotant-lo, y diu:)

Passaràs per més avant 1105
y coneixeràs tas faltas.
Si per cas hi tornas més
ja pots amanir las ancas.

(Eixiran los altres traginers, lo un tot primer, y diu:)

Traginer dels
matxos 1: Ja arribam a Coll de Canas
y se acosta lo mitgdia. 1110
Donarem sivada als matxos,
gustarem la malvasia.

(Se assentaran los traginers en terra y trauran pa y vi y faran beguda y lo un dirà:)

Traginer 2: Aquí no'ns hi podem entretenir,
que hi ha perill de la vida,
y també passam perill 1115
que'n Serrallonga no hisca.

(Lo altre traginer que portarà panart, que vol matar a Serrallonga, dirà:)

102. *garra*, 'la boca de la bota'.

- Traginer 1:* No témias an Serrallonga,
sols no y tinga sa quadrilla.
- Ix Serrallonga:* Què dieu, bargants brivons?
que us tinch de llevar la vida? 1120
- Traginer 1:* Perdónia, senyor capità,
tot això anava per riurer.
Pendrà un bocí de pa,
gustarà la malvasia.

(*Serrallonga pren la botella y diu:*)

- Com vos veig tant lliberals
bé y podria haver matsinas. 1125

(*Beu Serrallonga*)

(*Lo traginer 2 li posa lo panart al coll*)

- Serrallonga:* Aquí porto las matsinas.
Ay, Joana de ma vida!¹⁰³

(*Joana eixirà y tirarà un cop de pistola y després dirà lo següent:*)

- Joana:* Què te n'apar, Serrallonga,
de la mia valentia? 1130
- Serrallonga:* Que si no fossas estada tu
me n'era fet de ma vida.¹⁰⁴

(*Ballar*)

103. L'anècdota exposada als versos 1.128-1.132, l'havia explicada en Serrallonga als vv. 187-190, on hem comentat com s'assembla al fet narrat per Lamuela. Compareu amb *Pardines*: «JOANA: No't recordas Serrallonga / quan érem a Coldecanas, / quan batiem a Sant Celoni / amb la mia daga llarga? / SERRALLONGA: Joana molt bé me'n recordo / y també'm recordarà / que ab la tua valentia / la vida me vares salvar». Potser correspon a algun fet real sobre el qual no tenim cap notícia.

104. *Fet de ma vida*, 'me n'hauria fet la vida, hi hauria deixat la vida.

(Ara se segueix los compòsits¹⁰⁵ y eixirà tot primer Joan Bernat a composar tot ballant per la sua filera y eixirà per lo mitg, y després d'haver compostat passarà tot ballant per l'altra filera fins a son lloch, y eixiran los demés per son ordre un per altre. Entrada per dir los compòsits: dirà Joan Bernat a Serrallonga.)

- Joan Bernat:* Serrallonga, si us ve bé
composarem quatre amichs, 1135
que tots són en bona fe
hòmens guapos y richs.
no'ls volem tocar diner,
antes bé los volem dar
llum per un felís progrés
sens ningú agraviar. 1140
- Serrallonga:* Composau tant quant vullau
si ho feu d'esta manera,
sols ab los amichs vull pau
y alegria verdadera.¹⁰⁶

(Composarà qui tindrà gust y després Xacó Panedas y demés, y després d'haver compostat tots tornarà Joan Bernat a composar y dirà a na Joana.)

- Joan Bernat:* Veig que tots han compostat, 1145
més ne vull composar jo.
Joana, aixís vos ho dich
ja que tinch la ocasió.
- Joana:* Composau-me tot arreu, 1150
bon vellet, ab vostra trassa,
puix sempre vos veig armat
ab galet y carabassa.

(Beurà Joan Bernat)

- Joan Bernat:* A Centellas vull anar
solament per composar,

105. *Compòsits*, 'robatoris'.

106. La prudència dels versos 1.133-1.144, que sens dubte es refereixen als espectadors del ball, ens fa creure que servien per a fer mentrestant alguna broma entre el públic o per a passar el platet -feina que duia a terme, en altres versions, el «Diable»-. Ho corroboren els versos citats a la nota següent, quan l'«areu Riudoms» «composa» l'alcalde.

- que encar que sia vell
los tinch de fer tremolar. 1155
Ab la trassa que jo porto
no y tinch de deixar res:
las botxacas portaré
carregadas de diners. 1160
- Joana:* Compare Joan Bernat,
a Centellas no hi aneu
perquè com són gent de armas
sens pensar gafat sereu.
- Joan Bernat:* Jo de això no'n tinch por 1165
ni menos ne fas cabal,
perquè sempre vaig armat
ab xispa¹⁰⁷ y padrenyal.

(Ballar)

(Ara dirà Joana son compòsit a Serrallonga)

- Joana:* Las donas per valentia 1170
may havem tingut estima,

107. *Xispa*, arma de foc. (Lo qui farà de Pròlech porà eixir a compositar després d'haver compositat lo bon vell, y eixirà per lo capdevall de la filera y tirarà una escopetada, y los dos del capdevall lo detindran ab las escopetas apuntadas en terra, y lo Valent Fadri li dirà què demana. Y lo Pròlech respondrà que vol parlar ab Serrallonga, y lo Valent Fadri anirà a demanar llicència a Serrallonga y l'i concedirà, y lo Valent Fadri tornarà la resposta al Pròlech y los tres l'acompanyaran fins al devant de Serrallonga, y dirà lo següent vers:)

- Serrallonga, Déu vos quart
a vós y la Joana,
no olvidant-me jamay
de la demés camarada.
- Serrallonga:* Qui ets tu qu'ets dels primers?
Deus ser gran composador.
Ja que't veig tant ben armat
deus ser un rich cassador.
- Pròlech:* Jo só l'areu Riudoms,
natural del Panadès.
Só vingut de l'altre món
per compositar-ne dos o tres.
Tot primer al senyor batlle
ha de ser ben compositat,
perquè ningú de la plaça
no se'n porà anar picat.

- mes per compositar-vos a vós
penso saber-ne la prima.
Jo vull compositar al que
a tota la gent composita,
a vós, valent Serrallonga, 1175
demano jo certa cosa.
Una joia que teniu
de perlas y diamants,
Serrallonga, jo la vull:
donau-me-la a l'instant. 1180
- Serrallonga:* Joana, perquè ab tos tretses¹⁰⁸
me tens cansat dias ha,
lo teu tretse y de las donas
ara te vull fer cantar.

(Càntan los tretses)

- Joana:* Enfadada estich dels tretses. 1185
Aliviau mas fatigas,
bons fadrins. Feu-me mercè
de fer lo ball de las lligas.

(Fan lo ball de las lligas)

(Ix lo Bordegàs i diu:)

- Bordegàs:* Mare, havem de retirar,
temps ha que fem mala vida. 1190
Penso val més servir a Déu
y deixar estar la quadrilla.¹⁰⁹
- Joana:* Lo consell no'm desagrada,
nos ne anirem tots plegats;
cercarem alguna hermita¹¹⁰ 1195

108. *Tretzes*, 'insistència, tossuderia?'

109. Aquest consell el dóna, a *Pardines*, el «Germà Tendre» amb unes altres paraules. Pel que fa a la relació del «Bordegàs» amb la religió, veg. abans, 4, D. Compareu-ho, també, amb *Gràcia*: «SERRALLONGA: Per son ple (de la Joana, o sigui per al seu fill) lo bastant deixaré per escolà en un rector perquè aprengui de primer i vingui a ser capellà».

110. *Pardines*: «SERRALLONGA: Fadrins anirem tots / en aquella ermita montanya».

- Bordegàs:* per estar més retirats.
Pare, som d'aquest sentir.
Si'm voleu donar llicència,
me n'aniré a Monseny
a fer aspre penitència. 1200
- Serrallonga:* La llicència ja la tens,
Déu te encamínia molt bé.
Tu seràs bon hermità
si la barba at deixas fer.
- Valent Fadri:* Serrallonga, ja heveu vist
vostres valentons què han fet. 1205
És hora de dar las gràcias
a l'auditori discret.

(Faran ruydo de corns y lo que's puga)

- Serrallonga:* Qu'és lo que sento ara,
gran avalot de corns y campanas? 1210
Penso jo que ho ha causat
tanta gent qu'em composada.
- Tallaferro:* Molt me espanto d'en Serrallonga,
bandoler de tant gran fama,
aja perdut lo valor 1215
per sentir corns y campanas.
Ola, fadrins! Tos ab mi,
regoneixeu bé las armas,
que per vida d'en Tallaferro
ab la mia companyia 1220
jo tinch de llevar la vida
a quants vingan per gafar-nos.
De estos circunvehins
que avuy han vingut aquí,
a tots los tinch de robar 1225
y eixir-los per lo camí:
encara dich més avant
que faré algun excés,
robaré algunas casas
y cremaré alguns pallés. 1230
- Serrallonga:* O, valerós Tallaferro,
no-m tingas tanta arrogància,
que fins los minyons petits
són per venir-nos a l'encontra.

<i>Tallaferro:</i>	Eixim-nos de assí de passa, gafarem estos cantons, ¹¹¹ que quant tindrem bon reparo los direm: «Veniu, bribons». Com són gent replegadissa ja temen més al morir. Jo ab un cop de carrabina al cap los faré sortir.	1235
<i>Serrallonga:</i>	Pagesos y menestrals, habitants y forasters, a tots vos dono las gràcias en nom dels meus bandolers. De vostra assistència quedo molt content y agrahit. Suplico que nostras faltas las poseu tots en olvit. ¹¹²	1245
	Jo vos prometo millor rato en altre ocasió si del mal que havem tingut nos concediu lo perdó.	1250 1254

F i n i s

Lo qui ha fet escriurer la present còpia és Joseph Garriga, sastre de Tona, en l'any 1760. Efectivament, tal com s'especifica a l'Apèndix, en Pere Gai ha d'anar amb «dos fadrins de cada filera»; s'hi afegeixen també dos versos (1.271-1.272) amb què s'haurien de saludar aquí els dos capitans.

Finis coronat opus

111. *cantons*, 'cantonades'.

112. *Pardines*: «(...) direm en estos senyors / que perdonin nostras errades»; *Gràcia*: «I digam tots a la gent / que perdónien nostres errades».

II

[Apèndix del 1767]

(Lo Pera Gay quant exirà aportarà una bandareta y lo seguiran quatra, dos de cada filera, y la Joana dirà:)

O, valentàs Serrallonga,
té compta lo que oyiràs:
manté sempre fama bona
puix que n'ets tan valentàs.
Emprèn qualsevol follia,
que jo't desempenyaré,
que fins a pèdrer la vida
jo per may te dexaré.

(Serrallonga dirà:)

No és ora de festeyos,
és hora d'estar atens;
me apar sento royido,
aquí riba molta gent.

(Ix lo Pera del Gay)¹¹³

(Si volen fer esta altra Loa. Antas d'exir Pera del Gay lo petit Cornés donarà quatra cornadas y Serrallonga farà com qui s'espanta.)¹¹⁴

113. Aquests dotze versos s'haurien d'inserir entre els versos 534 i 535 del text de 1760.

114. Els versos que segueixen haurien de ser inserits després del vers 666 del text de 1760.

(Lo petit Cornés portarà una banya y un corn y una cadena de or, y acabarà lo vers de la còpia y dirà.)

- Petit Cornés:* Serrallonga, voleu vèurer
(Portarà una la destresa de mas mans?
banya a la mà) Ab aquesta clau que porto
obriré tres padrenyals.¹¹⁵
- Joana:* Aquexa clau¹¹⁶ que tu portas,
mala insígnia pels casats;
que si vols ermar codrilla
no't faltaran prou soldats.¹¹⁷
- Serrallonga:* Tallaferro, retirem,
anem-no'n d'aquesta terra,
que si'ns podían gafar
a tots nos farían pèrdrer.
- Tallaferro:* Molt me espanto de vós
que siau agallinat.
Home, no tingau temor,
posau-vos al meu costat;
que per vida de Tallaferro
que aquestas armas que porto
nos trauran de tot ampenyo.
Tan matar y tan robar
y tan compositar que havem fet!
Me'n nirà dintra de Caldas
que'm guardaré bé del fret.
Jo no temo lo morir
ni tampoch por no li meno,
però de mans de un verdugo
serà morir sens pena.
Ensenyo la esperiència¹¹⁸

115. A Gràcia, aquests versos corresponen als següents: «Serrallonga vos faré veure / la destresa de mes mans, / ab aquesta clau que porto / n'obriré tres pedrenyals». És possible que el canvi en el cognom (*Cornés* en comptes de *Gornés*) provoqui el joc de paraules que permetrà a aquest bandoler de bromejar amb una banya, símbol de connotació sexual.

116. *clau*, 'Peça per a inflamar la càrrega i disparar l'arma'.

117. *Gràcia*: «SERRALLONGA: Aquesta clau que tu portes / pinta molt per los casats, / que si vols alçar quadrilla / no et faltaran prou soldats».

118. Aquests versos, de fort sentit moral, han de correspondre evidentment a en Serrallonga que, a *Pardines*, s'acomiada així: «Fadrins anirem tots / en aquella ermita montanya / que pregarem a Déu del Cel / y a la Verge Soberana / que passant d'aquesta vida / nos dongui glòria en l'altre»; *Alcover*: «Companys meus mudem de vida, / comencen a retirar, / que hi ha lo mal esperit / que a tots es vol emportar. / Reclamen tots a Santa Úrsula, Patrona d'aquesta vila, / que ens alcanzi al Senyor / que aixís tots mudem de vida».

de vida tan desdixada
 que seguir-las és gran misèria
 y molt treball sens ganànsia.
 No és vida bona, jo dich
 que és vida del diable,
 perquè en ella sols regna
 la malisia y la venjansa,
 la recor y lladronuissi
 y altres visis que abrasen,
 en matar per caminals
 y robar qualsevol casa.
 Y tots aquells que porfian
 en seguir-lo és cosa clara
 que quant la fruyta és madura
 cau en terra asonada.
 Per so, fadrins, esmanem-nos
 mentres lo mar és ab bonansa,
 fujuim de aquella tormenta
 perquè d'ella poch escàpan.
 Y tu, discret auditori,
 disimola nostras faltas,
 que la voluntat supleix
 lo que en aquest Ball falta.

(Serrallonga acabarà lo vers de dins la còpia)

Pajesos y manestrals,
 abitants y forastés,
 a tots vos dono las gràsias
 en nom de mos bandolers.

*(Aquí se trobarà la guia com se ha de asejar dit Ball, que penso que qualsevol
 antindrà esta còpia)*

(Si volen fer esta altra Loa:)

Loa

Atensió, mos oyen(t)s,
 que us vull dir ab breus paraulas
 lo que vuy se representa
 en lo clos de esta plassa.
 Me miro vuy Catalunya
 en delísias tan ofana,
 que no bàstan los treballs
 en fer dexar aquellas galas
 de ballar y fer-se jochs
 y divertir-se en las plassas.
 Y no és molt si me miro
 de naturalesas vàrias,
 de injènits difarents
 que per totas facultats bàstan.
 Veitg que també és
 de tots viures abundanta,
 que dexaré per no ésser llarch
 de referir las abundàncias.
 Y la veitg també adornada
 de unas altas montanyas,
 servint de abrich tots los dias
 als més alevossos lladres,
 o bé per gosar del fresch
 habitan en las nevadas,
 o ja perquè'ls perseguexen
 del Rey la gent ben armada.
 Però pregunto:
 Qu'és lo que vuy se representa en esta plassa?
 Escóltian, los ho diré
 si és que me recòrdia ara:
 un ball que totom lo diu
 de Serrallonga y Joana,
 y de tots los bandolers
 que, seguint la camarada,
 espentava lo seu nom
 tenint crit¹¹⁹ per tot España.
 La vida de aquestos fou
 tant atrós y tant villana
 que robant per los camins
 y matant per las montañas
 composant per las ciutats

119. *crit*, 'fama'.

y cramant molts llochs y casas,
 abrasaren no a Déu,
 sí al dur pes de las armas,
 com veuran representar
 en lo lloch de Santa Eulària,
 que jo dexaré de dir-o
 per no cansar esta plassa.
 Sols lo que Serrallonga alcansà
 de sa vida tant irada
 fou que permís de Déu
 allí en un lloch de la Fransa
 traït fou de sos amichs,¹²⁰
 al mitg de un camp lo agafaren.
 Allí agué ja acabat
 la sua vida profana;
 y, en fin, quant lo tingueren
 acompanyant de jent de armas
 y lligat ab duras cadenas
 a Bar[celo]na lo portaren,
 y arribat en la ciutat
 la sentència li fou dada
 de llevar-li los dos punys
 y per tot ella rossegar-lo,
 y que a l'últim se fes
 de son cos quatre quartos
 y estos a la Creu Cuberta
 per desengany los portassen.
 Ja u veyeu, irats valents,
 vostras vidas en què paren;
 dexau exas valentias
 y lo dur pes de las armas.
 Invoquem tots a Maria
 y abrasem tant S[an]ta Mare
 y demanem-li de veras
 que'ns empària nostras ànimas.¹²¹
 Atenció, noble auditori,
 que Serrallonga ix ara,
 y ab ell an Xacó Panedas
 y la s[enyo]ra Joana.¹²²

Fi de la Loa

120. Pel que fa a aquesta traïció, veg. abans, 4, C.

121. Els versos 68-75 ja apareixien a la primera lloa (vv. 111-118), i es corresponen amb aquells copiats en un full solt.

122. Els versos 76-79 corresponen als versos 123-126 de la primera lloa.

(Se comença lo Ball)

1767

Lo primer que a de eixir és Bordegàs, y dirà son vers ab lo pandó.¹²³

Després lo Pròlech, y dirà la Loa y se acaba en aquell peparet volant y se reprèn aquella que diu: «Se veren escorterats, ja veyeu irats valents».

Després exirà Serrallonga y Joana y Xacó Panedas y lo Bordegàs, y no se balla fins lo Serrallonga àgia dit.

Quant feran las rostas lo Tayaferro no y a de ésser y roderà ab quatra fadrins, dos de quiscuna filera, y an de fer mala cara, y Serrallonga després de fetas las rostas lo cridarà y dirà lo que se segueix a la còpia.

Después de haver composat dirà Serrallonga com sí estava espantat; sent corns y campanas, com se trobarà en la còpia.

JOAN ARMANGUÉ I HERRERO

Universitat de Càller

123. *pandó*, 'pendó, bandera'.